

LIETUVIŲ IR RUSŲ UŽKALBÉJIMU NUO GYVATĖS PASAULIO MODELIŲ PALYGINIMAS

MARIJA ZAVJALOVA

Rusijos mokslų akademijos Slavistikos institutas

Folklorinį pasaulio modelį kaip tautos pasaulėžiūros įvaizdį galima atskleisti tyrinéjant papročius, tikéjimus, apeigas, taip pat analizuojant įvairių žanrų folklorinius tekstus. Daug puikiausių darbų paskirta šiam modeliui rekonstruoti. Kai kurie tyrinétojai pabréžia, kad užkalbėjimuose slypi daug vertingos informacijos, padedančios atskleisti mūsų protévių pasaulio suvokimą (MNM I p. 450–452). Iš dalies būtent užkalbėjimai padéjo rekonstruoti mitą apie mitinio personažo kovą su gyvate („pagrindinį indoeuropiečių mitą“¹).

Šis darbas – bandymas išsiaiškinti, kaip lietuvių ir rusų užkalbėjimuose nuo gyvatės atispindi archajinis pasaulio modelis. Struktūrinis aprašymas pagristas S. E. Nikitinos apibūdintu sisteminio žodyno metodu: kiekvienu reikšmingą žodį tekste galima aprašyti remiantis jo kontekstu². Pats žodynas pateikiamas priede. Gautus duomenis gali patvirtinti ir istoriniai liudijimai, skelbiami P. Dundulienės³, taip pat pateikti „Lietuvių mitologijos“ rinkinyje (toliau – LM). Kadangi rusiškų atitinkamų užkalbėjimų yra daug mažiau negu lietuviškų ir išsamiai istorinių duomenų apie gyvatės vietą rusų tautinėje kultūroje buvo rasta nedaug, smulkiau nagrinėjama lietuviška medžiaga, o rusiška pateikta kaip iliustracinė.

Gausiausia lietuviškų užkalbėjimų nuo gyvatės. Tą lémę gyvatės kulto reikšmingumas lietuvių kultūroje. Beveik visuose, net labai trumpuose, lietuvių mitologijos tyrinéjimuose ir aprašymuose iškeliamą gyvatės svarba senovės lietuvių pasaulėžiūroje. Pavyzdžiu, Aleksandras Brückneris taip apibūdina lietuvių religijos savitumą: „Pirmiausia išsiskiria Perkūno, ugnies ir žalčių kultas: jau tie trys dalykai lietuvių religijai teikia tokio savitumo, kokio neturi nei slavai, nei germanai, nei suomiai“ (LM I p. 484). Hermanas Useneris irgi minėjo ypatingą lietuvių pagarbą gyvatėms: „Visuotinai buvo paplitęs ir ilgiausiai išsilaike namų gyvatės garbinimas; ji buvo traktuojama kaip namų gerovės dvasia ir gaudavo aukas maistu“ (LM

l p. 427). Žmonių ir žalčių santykius Lietuvoje detaliai aprašo Vasilius fon Rotkirchas (Teobaldas), publicistas ir mitologas: „Iš tikrujų žalčio garbinimas Lietuvoje buvo itin paplitęs. Jam buvo priskiriama antgamtinių savybių, jis buvo laikomas dievaičiu, geruoju namų globėju; žmonės apgyvendindavo jį savo namuose, prižiūrėdavo, maitindavo, kartu su juo miegodavo ir visiškai jo nebijojo. Žalčiai taip pat nė kiek nesibaidė žmogaus, buvo pripratę prie jo, rangydavosi jam apie kaklą, lakdavo pieną iš vieno dubens drauge su šeimininko vaikais... Šventyklose žalčiams buvo specialiai įtaisyti guoliai, čia jie buvo garbinami kartu su kitais šventais šliužais, arba fetišais, lietuviškai – gyvatėmis“ (LM I p. 357 – 358). Nepaisant to, kad šiais duomenimis besalygiškai tikėti negalime, įdomus pats jų buvimo faktas.

Yra žinių, kad gyvatės ir žalčiai buvo ne tik naminiai gyvūnai, su kuriais žmonės mielai draugavo, bet ir savotiški „naminiai žyniai“, ateities pranašautojai: prieš pradėdami valgyti žmonės patiekalus duodavo paragauti žalčiams ir tik po to valgė patys. Jeigu dėl kokios nors priežasties žalčiams maistas nepatikdavo ir jie jo atsisakydavo, tai buvo blogas ženklas – reiškė nelaimingus metus, prasta derlių ir t. t.

Gyatės / žalčio reikšmingumą liudija ir kai kurių lietuvių dievybių gyvatės spėjamas pavidalas: „Trimpas, arba Jore – pavasario dievas, laimės davėjas, įkūrėjas pakajaus, brandos ir gausumo, globėjas gyvuliu, orės ir javų; ...Ant jo garbės dideliame inde žaltį, kurį kunigai didžiai steigiai maitinę, pienu lakindami ir varpose gulindami. Lietuviai turėję jį už šventą, į karę traukdami, sutikę kely žaltį, tarę, jog jis esąs Trimpos dievas“ (LM I p. 157 – 158). Čia aprašytas dievas Patrimpas dar buvo laikomas vandenų bei šaltinių dievu ir buvo vienas iš trijų pagrindinių lietuvių dievų: „Patrimpas pasirodės gyvatės pavidalu su karūnuota žmogaus galva“. T. Narbuto kronikoje apie Patrimpą sakoma: „Kaip liudija kronikos, šio dievaičio atvaizdas, spirale susisukusi gyvatė, Romuvoje stovėjo Perkūnui iš kairės...“ (LM I p. 109). Jau cituotas Vasilius fon Rotkirchas (Teobaldas) pasakoja ir apie kitą dievybę gyvatės pavidalu: „Aušlavis buvo mitinis gydytojas. Lietuviai jį garbino didžiulio žalčio pavidalu. Jie taip pat turėjo tokią burtininkų arba gyvačių užkalbėtojų, kurie nešiodavosi jas užantyje, rodydavo žmonėms ir tikindavo, jog padarę jas nepavojingas sugebės išgydyti ir visokias ligas. Šie laikė save sveikatos dievo mokiniais ir garbintojais“ (LM I p. 357 – 358).

Gyatės ir žalčiai gyveno ne tik naminose, bet buvo susiję ir su gamtos objektais, visų pirma su žeme ir mišku: „Žalčiai, laikomi šventame miške Vilniuje, vadinosi Ziemiennikais, ...galėjo ir žemės dievas vadintis Ziemienniku, ir žalčiai, jo garbei laikomi, galėjo turėti tą patį vardą“ (LM I p. 109). Apie jų ryšį su mišku liudija ir tai, kad žyniai dažnai laikė žalčius sutrūnijusių medžių drevėse (LM I p. 214). Tačiau gyvatės ir žemės dievo vardų sutapimas daug reikšmingesnis, negu mano pateiktos citatos autorius. Ypatingas gyvatės ir žemės ryšys matomas užkalbėjimų tekstuose, visoje tauotosakos tradicijoje ir rus. змея etimologijoje – šio žodžio pradinė reikšmė yra 'žeminis, šliaužiantis po žeme' ir kilęs iš земля⁴.

Taigi gyvatės pavidalą turėjo vandens, derlingumo ir gerovės dievai. Net pagrindinio dievo vardą, kurį V. N. Toporovas įžiūri pavadinime *Andaj* /

*Nandej (*No-(an)-deiv- ir An(t)-deiv-)⁵*, kai kurie tyrinėtojai bandė susieti su gyvatės pavadinimu: „„angis“ – nuodinga gyvatė... Andij, Andej galejo lengvai atsirasti iš Ang`d`ew, Ang`e-Dëwe, o tai, kaip rodo Jońde (pone Dieve), virto And`é” (LM I p. 342).

Rusų tradicijoje tikslų duomenų apie gyvatės kultą nėra, galbūt dėl to ir užkalbėjimų nuo gyvatės tekstu daug mažiau. Tačiau net egzistuojantys tekstai atveria visą pasaulį, pagal kurį galima spręsti apie mūsų protėvių santykius su gyvate. Kai kurie fragmentiniai duomenys leidžia spėlioti, kad slavai kadaise ją gerbė: svarbiausios slavų šventės, švētos per rudens ir pavasario lygiadienius, tai yra reiškiančios svarbiausių žemės „gyvenimo“ fazų kaitą, buvo susijusios su gyvačių kultu, kai gyvatės išlenda iš žemės pavasarį ir pasislepia po žeme rudenį; spėjama, kad vienas pagrindinių slavų dievų *Волос—Велес*, 'galvijų dievas', turėjo gyvatės pavidalą; kai kurie serbų ir slovakų tikėjimai susieja gyvatę su mirusiuju protėvių kultu ir gerbia ją kaip namų globėją⁶. Tuo tarpu rusų užkalbėjimuose – gyvatė yra ryškus neigiamas personažas.

Visai kitaip lietuvių užkalbėjimuose: į akis krenta dvejopas požiūris į gyvatę – viena vertus, kai kurios gyvačių rūšys mirtinai pavojingos, ir užkalbėjimai nukreipti būtent prieš jų įkandimą; kita vertus, pastebimas šio gyvūno garbinimas ir tai, kaip sunkiai atsisakoma gyvatės kulto dėl krikščionybės priėmimo. Galima beveik tiksliai atskirti užkalbėjimus, atsiradusius ikikrikščioniškoje epochoje, nuo vėlesnių arba vėliau perdirbtų. Pagal struktūrą ir (gali būti) atsiradimo laiką užkalbėjimus galima padalyti į tokias grupes:

1) Trumpiausi, turintys tik 1–2 žodžius – tai paslėpti meilūs kreipiniai į gyvatę arba galinčių jai priešintis dalykų minėjimas, pavyzdžiui: (*Pamatęs gyvatę miške sakyk*) *Varlé (ji varlés bijo)*; (*Pamatęs gyvatę sakyk*) *Kregždytė gražioji (jai tas vardas patinka, ji tuomet nepyksta ir nekanda)*⁷; *Saulé, mėnuo, šešėlis...* (TD 4, p. 56)

2) Sudaryti pagal principą „kaip A, taip ir B“ arba „A neturi x, B neturi y, [vadinasi, C neturi z] (paskutinis gali būti neeksplikuotas)“. Pavyzdžiui: *Paukštis be geluonės, medis be liemens, vanduo be kojų*⁸; ...*kaip ši žalioji varlé neskusta, taip ši juoda karvė nekūsta (= neijkasta)*...⁹ Tokiuose užkalbėjimuose dažniausiai būna keletas pagrindinių konceptų, o gyvatė gali būti iš viso nepaminėta, pats tekstas, išsiskirdamas dideliu informatyvumu, pakankamai stiprus jai pasipriešinti.

3) Kreipimasis tiesiai į gyvatę turint skirtingų tikslų, dažnai išvardijant įvairius epitetus:

3a – įsigerinimas, prašymas, sutarimas, pavyzdžiui: *Auksute sidabrule* (3 k.), *nei aš tau nieko nepadariau* (3 k.), *nei tu man nieko padarei* (3 k.). *Eik savo naman, atsigulk* (3 k.) (LTt 5 Nr. 9265, p. 892); *Karaliau liepsnotas, gyvačių viešpatkos, žvilgtelk akele po savo karūnėle*. Žalčių karaliau, atimk žaneli nuo to (tos) vargdienėlio (LTt 5 Nr. 9258, p. 892); *Tu, gyvate, Tu, graži paukštyte, Tu ten gera bük, Niekam gailos nedaryk* (LKAG 57/32/).

3b – liepimas, pavyzdžiui: *Piktoji gyvate, atsiimk piktybę savo nuo N!*¹⁰; *Atsitrauk nuo manęs nelaboji, kad daugiau tavęs nematyčiau!*¹¹

3c – salygos ir grasinimas, pavyzdžiui: *Jei įgelei, gyvate, tai greičiau atleisk; jei ne, tegul pliš ir išpumps su savo vaikais. Taigi, greičiau atleisk!*¹²; ...*O jei neišimsite, tai būsite basliais badžiotos, taukais mozotos ir bizūnais kotavotos* (LTt 5 Nr. 9291, p. 896).

4) Kreipimasis į žemę, kuri dažnai tapatinama su gyvate:

4a – prašymas, priekaištis, pavyzdžiui: *Žemė juodoji* (3 k.), *Kam tu palaidei* (3 k.) *Negadnų daiktų* (3 k.) (LTR 3801 /48/); *Šventoji žeme, Žeme, žeme, žemela, Gyvate, gyvate, gyvate, Atiduok sveikatų* (LTR 6258/89/).

4b – dangaus / Dievo priešinimas žemei, pavyzdžiui: *Žemės žemybe, Dangaus dangybe, gyvatės piktybe, Ataduok mūsų gėrybi, Imk savo piktybi* (LTR 3863 /131/); *Dievo galybe, žemės bjaurybe, imk sau bjaurybę, duok man galybę* (LTR 3863 /171/).

5) Paties užkalbėtojo veiksmai, kartais su dieviškujų personažų pagalba, pavyzdžiui: *Krakave, aukso galvoj stovi motina Dievo. Susirinkite, visos kirmėlės, atleiskit šitą tinimą, aš jum visom galvas nukirsiu. Jūs žinokit, kad aš jūs apiekūnas, turit manęs klausyti* (LTt 5 Nr. 9270, p. 892); ...*Var dan Dievo Tėvo ir Sūnaus, ir Šventos Dvasios – paliepiu tau išnešti savo tručyznį iš ronos, kurį aš matau. Amen*¹³.

6) Dieviškujų personažų pagalbos prašymas norint suversti jiems atsakomybę už gydymo rezultatai, pavyzdžiui: *Prašau Viešpat Jézau Kristau į pagalbą. Iškando tą gyvulį gyvatę. Sako Viešpat Jézus taip: – Ne aš tave mušu, nei mano giminė, tai tave muša visi šventieji. Pragaro galybė* (3 k.)!¹⁴; *Panela Švenčiausia, kadangi pamynei tų ledudielų, kurioj an viso pasaulio norėjo praryt, pamink nuodus šitos ledudiulos, kurioj inkando, reiškia, tokį ir tokį gyvulį* (LTR 4325 /235/).

7) Pačių dieviškų personažų veiksmų aprašymas, kartais apysakiško būdo, pavyzdžiui, istorijos, papasakotos trečiuoju asmeniu, kaip tam tikras personažas kažkada susidorojo (arba susitarė) su gyvate: *Šv. Petras ir Jézus éjo per žalią ganyklą ir patiko žaltį ir gyvatę. Angelas šnekėjo, o Kristus prisiekė, kad nuodai išeitų. Amen*¹⁵, *Jojo šventas Jurgis lauku, jojo giria, prijojo didelį ezerą. Prijojęs nuo žirgo nusėdo, gyvatę užmynė. Raitosi gyvatę, šventą Jurgį kojon gelia. Šventas Jurgis gyvatei taria: „Aš tave užgavau, tu mane įgėlei. Atleisk tu man, atleisiu aš tau. Kitas kitam pikto nedarykim. Per švento Jurgio žodžius tau, gyvate, įsakau, atleisk (žmogaus vardas minimas), kaip jis tau atleido!*¹⁶

Išskirti užkalbėjimų tipai rodo visą santykį su gyvate spektrą – nuo meiliai garbingo iki agresyviai priešiško. Tačiau reikia pažymėti, kad dažniausiai norima susitarti su gyvate gražiuoju, bent jau nedaryti jai žalos, išvaryti, išimti geluonį, bet nemušti. Kai kuriais atvejais net pabrėžiama, kad negalima gyvatės užmušti, nes tada jos įgeltas žmogus nepasveiks. Gausiausiai yra tekstai, kuriais užkalbėtojas kreipiasi į gyvatę arba gamtos stichijas bei objektus, ir dažnai toks kreipimasis yra ne vokatyvo formos, o paprasčiausias šito objekto įvardijimas. Vėliau archajiniuose „pagoniškuose“ tekstuose atsiranda intarpų su krikščioniškų šventųjų vardais arba su žymiausiu maldų fragmentais. Pavyzdžiui: *Akmuo be šaknų, Sveika Marija, Paukštis be pieno, Sveika Marija. Kirmala be kramsllo (gromulio), Sveika*

*Marija*¹⁷. Ko gero, vėlyviausia užkalbėjimų forma – tai kreipimasis į dieviškus personažus. Laikui bégant keičiasi ir pačios gyvatės īvaizdis. Mažiau transformuotuose užkalbėjimuose gyvatė išlieka galingu personažu, jai nusilenkiama, ji vadina ma švelniais vardais. Vėliau toks gyvatės īvaizdis keičiasi ir tampa blogio ir visų nelabujių įsikūnijimu, ji priešpriešinama geram ir šviesiam pradui – dangui, saulei, Dievui. Ankstesniuose užkalbėjimuose to nebuvo, kartais net sunku atskirti, kas priešpriešinama gyvatei ir kas egzistuoja kaip lygus su ja.

Rusų užkalbėjimuose sunkiau išskirti ankstesnius ir vėlesnius užkalbėjimų tipus – jie visi gana vienodi, ir gyvatė juose – nelabojį dvasia, aiškiai susijusi su anuo pasaulliu. Tokia savo pasaulio priešprieša anapusiui pasitaiko visuose užkalbėjimuose. Galbūt šitaip padalydamas įtakos sferas, žmogus stengiasi atsikratyti gyvatės, pavyzdžiu: *Лютая змея, у тебя дом в пещере, у раба же Божия (имя рек) в деревне; тебе, лютой змее, до моря долеко, а рабу Божиему (имя рек) до неба высоко; тебе, лютой змее, каленый уголь в зубы, а раба Божия тело белое, не боли и не пухни, отныне и до века*¹⁸. Dažniausia ir praktiskai vienintelė kreipimosi į gyvatę forma yra grasinimas ir liepimas pasiimti geluonį (nuodus) iš ligonio, o užkalbėtojas paprastai bendrauja su gyvate be tarpininkų: *В морском озере, во святом колодце черпаю я воду, отговариваю, приговариваю от той от лютой от медяницы, от золотой головы. Ты, змей лютый, золотая голова, выкинь свою жа(и)лу от рабы Божьей (имя рек), от живота, от сердца, от третьей жилы, от третьего пожилка, от третьего сустава, от третьего суставчика*¹⁹. Rusų užkalbėjimų skiriamasis požymis yra tiek nukentėjusio žmogaus kūno dalių (žr. pateiktą užkalbėjimą), tiek ir gamtos objektų bei pačių gyvačių perdėtas aprašymas, pavyzdžiu: *На море-окиане, на большом Буяне, стоит губ, стара-губ, под этим дубом, стара-дубом лежит камень Белороб, на этом камне Белоробе сидит змей-Скороспей. Ты, змей-Скороспей, у тебя много детей: тридевять убененков, тридевять козюленков, тридевять золотых мединцов и тридевять переярных щадушов, и тридевять переярных козюль, и тридевять переярных шадышей, и тридевять переярных ужаков, и тридевять переярных медынцев, и тридевять переярных желтобрюхов, и тридевять огневых змеев, и тридевять переярных полозов. И гаркнет змей-Скороспей: собирайтесь, змеи, все – и лесовые, и полевые, луговые, рубежовые, межевые и водяные, и болотные, и дворовые, и подколодные, выньте свое жало из красного мяса. Если выньете свое жало, то вас сырая земля примет, ясное солнце обогреет, а если не выньете своего жало, то вас сырая земля не примет и ясное солнце не обогреет. Не я вас породила, не я вас на свет пustila, а вас на свет пustila Пресвятая Богородица, которая Иисуса Христа породила (RZ № 162 р. 82).* Tikslus gyvatės buvimo vienos nurodymas, gamtos objektų hierarchija (jūra – sala – ažuolas – akmuo) yra dar vienas rusų užkalbėjimų skiriamasis bruožas (lietuvių užkalbėjimuose visi daiktai lyg kabo ore). Pateiktą pavyzdį galima laikyti tipišku – būtent pagal tokį principą sudaryti dauguma užkalbėjimų nuo gyvatės: iš pradžių aprašoma

pagrindinės gyvatės, nuo kurios priklauso visų jos pavaldinių likimas, buvimo vieta; toliau pateikiamas jos pokalbis su kitomis gyvatėmis (dažniau – užkalbėtojo pokalbis su pagrindine gyvate), grasinama, jeigu užkalbėtojo paliepimas nebūna išpildomas, kartais remiamasi dieviškais personažais, jie šaukiami į pagalbą. Bet dažniausiai užkalbėtojas, nors ir mini galingų padėjėjų vardus, pats susidoroja su gyvate:

...*Ты, змея скороспеля, вынимай свое жало поскорея от раба Божья (имя рек); а когды не вымешь своего жала поскорея, возьму я калену стрелу, но́гы к Иисусу Христу и сам тебя застрелю...*²⁰ Kaip matome, rusų ir lietuvių užkalbėjimai skiriasi struktūra, užkalbėtojo bei užkalbėjimų pasaulio kitų objektų santykiais su gyvate.

Lietuvių tradicijoje dvejopą požiūri į gyvatę atskleidžia ir kreipiniai į ją. Jos vardus taip pat galima padalyti į grupes priklausomai nuo to, kokį požymį jie išryškina. Visų pirma tai įvairių gyvačių tipų bendri pavadinimai: *gyvatė, kirmélė, žaltys, šliužas*. Bendras genties pavadinimas *gyvaté* pakeitė senesnį terminą *angis*, giminingu lotynų *anguis*²¹, iš kurių savo ruožtu susidarė ir rusų *yropъ*, liet. *ungurys*²². Senasis pavadinimas užkalbėjimų tekstuose nepasitaiko, tai galima paaiškinti tikrinio vardo tabu. Todėl dažniausiai vartojama *gyvaté* tikriausiai jau laikoma pakaitalu. Antra pagal vartojo dažnumą yra *kirmélė*, paskui *žaltys*. Be to, kaip žalčiu galėjo vadintis nuodinga gyvatė, taip ir nepavojingas žaltys galėjo vadintis gyvate²³. Apie paskutinį minėtą vardą *šliužas* galima pasakyti, kad jis tikriausiai sudarytas iš veiksmažodžio *šliaužti* ir gali būti susijęs su vid. – aukšt. – vok. *sluch* 'rankovė, žarna, gyvatės oda'.²⁴

Bendrieji gyvatės pavadinimai rusų užkalbėjimuose panašūs į lietuviškus, gyvatė dažniausiai vadinama *змей лютый, rag, рагина, червь земляной*, už, užiaca. Šitie pavadinimai, kaip ir pateikti lietuviški, yra bendros genties, *rag, ragina* turbūt susijusios su rūšiniu *гадюка*. Tačiau kai kurių vardų kilmę sunku paaiškinti, pavyzdžiu, tokiu, kaip *маль, росица, карачалка, шерпека*. Galbūt *маль* turi ryšį su veiksmažodžiu *таять*, o *росица* – su *poca*, taip gyvatė gauna „vandeninius“ vardus. *Карачалка* galbūt susijęs su veiksmažodžiu *карачить* 'trauktis atbulam, réplomis'²⁵, o *шерпека* – su veiksmažodžiu *шерести* 'judintis, kastis krepštelėjant'²⁶. Tarp kitko, ir lietuvių užkalbėjimuose iš veiksmažodžių, aprašančių panašius gyvatės veiksmus, sudaroma daug išvestinių pavadinimų, dažniausiai su mažybine priesaga -ut: *чиуžу чиуžутé* (iš *чиуžуoti, чиуžus*); *шламу шламутé* (iš *шламéти, шламинти*); *палаžина* (– *полоз?* iš rus. *ползать?*). Ko gero, iš rus. *шерпека* kilęs ir kitas gyvatės pavadinimas *шересперъ*, turintis reikšmę 'žuvis', 'жерепъ', bet susijęs ir su *шершавыи*, *шереспериться* 'šiauštis, šiurpti'²⁷.

Gyatės ryšys su žuvimi gali būti neatsitiktinis. Bendra ne tik jų buvimo sfera (vanduo ir „žemas“ pasaulis), galimas jų ryšys ir per epitetas: rus. *рыба* etimologiskai susijęs su *рябой*, tai yra 'margas'²⁸, o būtent *margas* – tai pastovus gyvatės epitetas rusų ir lietuvių užkalbėjimuose. Šis epitetas susijęs su opozicija švesa / tamsa ir giminings tiek tamsai (liet. *margas* – rus. *мрак*), tiek ir mirgančiai, žeruojančiai ugniai – perkūnijai (ukr. *моргавко* 'amalas')²⁹. Taigi epitetas, iš pirmo žvilgsnio pagrįstas vizualiniu suvokimu,

turi sudétingesnę semantiką ir dar kartą patvirtina gyvatės ambivalentiškumą – ji yra dviejų pasaulių sandūroje, jos padėtis nepastovi, tai sąlygoja jos ryšį su priešingais opozicijų nariais. Įdomu, kad epitetas 'margas' susieja gyvatę ne tik su žuvimi, bet ir su joms abiems priešingu personažu – paukščiu³⁰. Užkalbėjimuose gyvatė kartais gauna „paukščio“ epithetus: rusų užkalbėjimuose *широконерая, полемучая*; lietuvių užkalbėjimuose – (*pa)skrai-duolinė, paskreduolinė, skruoduola, čiulbutė*. Lietuvių dailėje neretai buvo vaizduojamos gyvatės su sparnais. Tabuistinis gyvatės vadinimas paukščiu ir jos virtimas paukščiu po įkandimo pasitaiko rumunų užkalbėjimuose³¹. Gyvatės ryšys su paukščiu tikriausiai yra bendro mitologinio pobūdžio: „Tapatumą gyvatė = paukštis pakankamai įtikinamai patvirtina pirminės mitologacijos lygmuo ir universalijų mitologemų, iš dalies susijusių su pagrindiniu mitu, lygmuo. Šiuo požiūriu jis atrodo logiškas ir semantiškai pagrįstas“³². Užkalbėjimuose gyvatės ir paukščio įvaizdžiai turi daug bendra: abu turi sparnus ir plunksnas, gyvatės geluonis lietuvių užkalbėjimuose vadinamas *snapo*: *Žaltys Jievai duria gylį iš savo snapo, Jézus mina su kojom*³³, o rusų užkalbėjimuose – *клевало: Змеиное клевало в камень, а тоска в лыко га в пать, а не в милого раба Божия Ивана* (RZ № 150 p. 78).

Geluonis yra pagrindinis gyvatės ginklas. Jam skiriamas pagrindinis dėmesys kreipiantis į gyvatę: prašoma išimti, atsiimti, nuskandinti, įkišti geluonį vandenin; jis yra nuodū, kuriuos gyvatė palieka žaizdoje ir kuriuos stengiasi neutralizuoti užkalbėtojas, nešėjas. Nuodai dažnai tapatinami su *skausmu, tinimu, sopiliu, putmeniu*, nors ir yra jų priežastis. Gyvatė taip pat prašoma atsiimti ir pasiimti, išimti skausmą. Rusų užkalbėjimuose geluonis izofunkcinis nuodams. Gyvatė turi ir burną su nuodingais dantimis – tai dar vienas gyvatės ginklas, ir ausis. Be to, nuo gyvatės dar galima nulupti dyvlika odą (*skūrų*), ką grasina padaryti užkalbėtojas.

Lietuvių užkalbėjimuose gyvatės kūno dalys gali metonimiškai atstoti pačią gyvatę – yra daug įvairių vedinių iš žodžio *uodega*: *šaltauodegė, geležineuodegė, ilgauodegė*. Yra legendų apie kadaise gyvenusias gyvates su išsišakojujosiomis trišakémis uodegomis³⁴. Gyvačių vadinimas užkalbėjimuose *brizgauodege* dar kartą tai patvirtina. Be uodegos, iš kitų gyvatės kūno dalių išskiriamais akys (gyvatė vadinama *akele padakele*), žiauna (*žiauna pažiauna*) ir... ragai (*raguočė paraguočė*) – tautiniuose padavimuose yra duomenų apie vyriausią žalčių dievą, vardu *Ragis*, kuris turėjo ragus ant galvos³⁵. Rusų užkalbėjimuose galima pažymeti tik vieną metonimišką gyvatės pavadinimą – *золотая голова*. Šitas epitetas pasitaiko ir lietuvių užkalbėjimuose – gyvatė vadinama *auksine, sidabrine*.

Gyatės ryšys su auksu matomas ir kituose tautosakos žanruose: P. Bažovo pasakose požemio gelmių valdovas (*Полоз*) turėjo aukso kladus, o šliaužiodamas žeme paskui save palikdavo aukso juostą³⁶. Gyvaté, žemojo pasaulio valdytoja, buvo lobiu, užkastu žemėje pinigų ir begalinio turto, požeminės ugnies – aukso, saugotoja. Rusų pasakose paversta į mergaitę gyvatė dega ugnyje³⁷ – plg. Bažovo pasaką „*Отневушка–Поскакушка*“ (kur aukso saugotoja pavirsta mergaitė ir šoka ugnyje). Gyvatės ryšys su ugnimi atispindi ir rusų tikėjimuose: „Если поймать змею с короной на

голове (с рожками) и, приготовив особым образом, съесть, будешь понимать разговор огня с огнем, травы с травой, животных и птиц” (SRS p. 174). Gyvatės „ugninę” prigimtį rodo ir jos epitetai lietuvių užkalbėjimuose: *spindutė*, *žibutė*. Šitie du vardai tikriausiai atsirado dėl vienos driežo rūšies, vadinamos *žaltys žibulys*, žibancio varinio atspalvio. Dėl tos pačios priežasties ši gyvatė buvo vadinama *geležine* ir *varine*³⁸. Su metalais gyvatę sieja ne tik išorinės savybės, bet ir jos priklausomybė žemajam pasauliui, juk metalai yra požeminės karalystės simbolis (MNM II p. 146 – 147).

Rusų užkalbėjimuose, be analogiško lietuviškam медяница, aptinkami dar ярый ярец, переярец: *Из моря, из-за горы, из белокаменной пещеры выходила широкоперая змея, выносила трои клемши железныя и вынимала жало от черного гага, от пестрой гадницы, от медяницы, от веретенницы, от яраго ярца и переярца*³⁹. Tai irgi turi ryši su vario spalva: „Ярь, медянистые, ядовитые соли, идущие в краски”⁴⁰. Daugelio žodžių su šaknimi яр- reikšmių kompleksas rodo dar kai kurias savokas, turinčias archajinį mitopoetinį pagrindą, su kuriuo susijusi gyvatė: ярый ‘ugginis, karštas’, bet ir ‘piktas, plėšrus’; ярь ‘augmeninė dirvos jéga’; ярина ‘avies vilna’; Ярила⁴¹.

Dėl savo išorės gyvatė lietuvių užkalbėjimuose įgijo dar daugiau pavadinimų. Visų pirma tai spalvos aprašymai: *ruda*, *marga*, *(pa)juoda*, *(pa)raudona*, *žalia*, *balta*, *melyna*, *šéma*, *pilka*, *melsva*, *skersai dryža padryža*, *išilgai dryža padryža*. Atrodo, čia paminėti visi atspalvio variantai, kokius tik gali išgalvoti žmogaus vaizduotė. Bet tai tik pastabumo įrodymas: nuodingiausia Lietuvos gyvatė vadinama marguole, ji pilkos ar rudos spalvos su tamšiu zigzago formos piešiniu ant nugaros, kartais juoda. Kitas gyvatės – žalčio tipas turi oranžinį pilvą, dar kitas – žaliai juodą viršugalvį su geltonais taškais, margą pilvą su juodomis ir baltomis juostelėmis, besidriekiančiomis skersai kūno. Be to, pasitaiko gyvačių su dangiškos spalvos démelėmis⁴². Kaip matome iš šio aprašymo, beveik visos gyvatės margos, lyg apvyniotos īvairiais piešiniais. Tikriausiai dėl to ir epitetai, vartojami užkalbėjimuose, – *pintiné* (*išpinti*, tai susiję su gyvatės rūšies pavadinimu *pantiné* (plg. *pantis*, tai gimininga vok. *spinnen* ‘verpti’)⁴³, artimas jam pagal reikšmę *verpstинé* (plg. rusų gyvatės pavadinimą *Веретеница* – tas pats kaip lietuvių *žaltys žibulys*, *Медяница*, „переходная к змеям безногая ящерица“)⁴⁴, taip pat *kanapiné*, nors ir iš augalo pavadinimo, irgi turbūt susiję su spalva – plg. rus. *конопатый*, *конопля*⁴⁵.

Kartais gyvatės vardai yra metaforos. Rusų užkalbėjimuose tokiai atvejų nedaug: dažniausiai gyvatė vadinama *скорпeя* (išvestinis iš *скорпион*), tačiau tas pavadinimas turi tiek pakitusių variantų, kad kai kurie jau nebepanašūs į pradinį pavadinimą: *скорпeя*, *скоропея*, *скороспeя*, *шкуропея* ir net *шкура нera*. Kitas paplitęs gyvatės vardas *казюля* (*коzюля*) tikriausiai atsirado dėl to, kad žmonės įsivaizduodavo ją su ragais (žr. ankstesnį tekstą). Prie metaforinių pavadinimų galima priskirti ir jau minėtą *каraчалка* (gali būti iš *каraчайка* – „juodas, ilgavilnis ir minkštasis avikailis“?)⁴⁶. Kad ir kaip ten būtų, gyvatės ryšys su avikailiu matomas beveik visuose rusų užkalbėjimuose, kur aprašoma gyvatės buvimo vieta: *На море на Окияне, на острове на Буяне стоят дуб, под тем дубом ракитовый куст, под тем кустом*

лежит бел камень, на том камне лежит рунцо, под тем рунцом лежит змея скопрея...⁴⁷; На море, на острове лежит куча елового гору, в этом во гору лежит руно черного барана, в этом руне свито гнездо, в этом гнезде лежит змея шкуропея... (RZ № 159 p. 81) Lietuvių užkalbėjimuose šio motyvo nėra, bet čia paplitę tikėjimai, kad gyvatės nekanda avių. Kalėdų apeigos buvo susijusios ir su avimis, ir su gyvatėmis: vaikai ir jaunimas susikibdavo virtine ir vingiuodavo kaip žaltys po kaimą, taip pat vaikai bliaudavo po langais kaip avys⁴⁸. Žinoma, kad Kūčių vakaras buvo susijęs su mirusiuju vėlėmis, kurias greičiausiai simbolizuoją avis ir gyvatės. Rekonstruojama i.-e. šaknis *uel-, turinti ryšį su mirusiuju vėlėmis (liet. vėlé, Vélinés), atsispindi ir Dievo-griaustinio priešo pavadinime „pagrindiniame mite“ (*Велес- Волос, velnias*), ir avikailio pavadinime (rus. волна, liet. vilna)⁴⁹.

Lietuvių užkalbėjimuose metaforiniai gyvatės pavadinimai yra meileni: gyvaté dažniausiai vadina *paukšteli*, *gražia paukštyle*, *kregždyte gražiaja*, *lakštute* (apie šito palyginimo patvarumą žr. ankstesnį tekstą). Gyvatės ir paukščio ryšys matomas senuosiuoje mituose apie pasaulio kūréjus – paukštį ir gyvatę, išsiritusius iš Kosminio kiaušinio. Lietuvių pasakose drakono gyvybė buvo paslėpta anties kiaušinyje. Ant apeiginių kiaušinių, dažytų per Velykas, dažnai būdavo vaizduojamas gyvačių ornamentas. Trigubas gyvatės-paukščio-arklio ryšys aptinkamas drakono, arba Didžiosios gyvatės, pavidalu, ji vaizduojama su sparnais, trumpomis paukščio kojomis ir arklio galva. Padavimai pasakoja, kad mirusiuju vėlės virsta gyvatėmis ir paukščiais. Drauge gyvatės laikomos arklių promotémis⁵⁰. Tarp kitko, gyvaté užkalbėjimuose dar vadina *arkline*, o dailėje dažnai vaizduojama kartu su saule ir jos sparnuotais arkliais. Lietuvių legendose ant arklio pasirodo ir Aitvaras, kuris yra gyvatės, paukščio ir dangiškos ugnies įsikūnijimas, daug kuo panašus į rusų Ugninį Žaltį (*Огненный Змей*). Jis lekia per dangą kaip ugninis viesulas, neša žmonėms turtą, gali pavirsti raudonu gaidžiu ir išriedėti iš kiaušinio. Be to, jis mégsta kiaušinienę, saldų pieną ir medų. Įdomu, kad gyvaté lietuvių užkalbėjimuose vadina *saldute*, *medute*. Tačiau arklys užkalbėjimuose gali būti ir gyvatės priešas: *Dievs Tēvs, Sūnus Dievs, Dvasia Šventa, šventas Jonas, šventas Petras, šventas Dievo kardas, geležinės akėčios, juodi arkliai tegul tave sutrauko į striūgus striukelius⁵¹*; *Бо еси вы, триста коней железных и триста мужей железных, берите вы по луку железному и по триста стрел железных, гоните вы скоро наскоро и стреляйте черной коровушке матушке в вымя, во ужево жало и во змеино⁵²*.

Vienintelis priešiškas gyvatei paukštis lietuvių užkalbėjimuose yra gaidys, kurio kraujas yra užkalbėtojo ginklas: ...*Jei neišimsi, aš paimsiu, mesiu akmenis (akmens?) ugnį, uždegsiu kalnus, pakalnes ir klonius ir tau nebus, kur išeiti. Jei neišeisi, aš paimsiu gaidžio skiauterés kraujo, užliesiu kalnus, pakalnes ir klonius...* (LTR 3961/7/) Iš pateikto teksto matyti, kad kraujas izofunkcinis ugniai – „užlieti krauju“ tas pat, kas „uždegti ugnimi“. Bet pati gyvaté turi ryšį su ugnimi – Aitvaras vadinamas *ugniniu žalčiu*, o užkalbėjimuose minimas kreipimasis į gyvačių karalių – *karaliau liepsnotas*, kuris buvo vaizduojamas su žibanciais ugniniais karčiais. Ugnimi lietu-

vių užkalbėjimuose grasinama gyvatei, ugnis gali pati „prakeikti“ gyvate; ugnimi, tiksliau karštos geležies prideginimu, gydomas gyvatės įkandimas⁵³. Ir pats žaltys galėjo keršydamas už savo giminaičio nužudymą padegti žudiko trobą. Norint atsikratyti gyvačių, buvo rekomenduojama išeiti su šventa ugnimi į lauką, sukurti ten tris laužus, palaukti, kol jie sudegs, ir tada visos gyvatės išeis iš kaimo laukan ir ten apsigyvens⁵⁴.

Toks ryšio su gyvate dvejopumas būdingas ir kitoms stichijoms – vandeniu ir žemei. Nukentėjės žmogus turėjo kuo greičiausiai įmerkti įkastą vietą į vandenį. Jeigu gyvatė vandenį pasieks greičiau už jį, žmogus neišgis. Nors gyvatė buvo laikoma vandenų valdove, vanduo, kaip ir kiti svarbūs pasaulio objekta, lietuvių užkalbėjimuose gali ją prakeikti. Vienas iš įkandimo gydymo būdų yra reikalavimas, kad gyvatė įkištų geluonį į vandenį: ...*Plaukei per marion, uodagos nežumerkei, kišk, skundziń savo gyluoni undenin, iškel cynių viršun*⁵⁵. Gyvatė lietuvių užkalbėjimuose kartais vadinama *vandenine ir šaltinine*. Pastarasis pavadinimas kilęs iš žodžio *šaltinis*, turinčio šaknį *šalt-*, ir sietinas su bažn.-sl. *cmyденцы* bei sen. -rus. *колодязь*, plg. išvestinius iš šaknies *šalt-* gyvatės vardus (*šaltauodegē, šalta geležis, zimna žeminga*). Rusų užkalbėjimuose gyvatė irgi turi epitetą *водяная*, tačiau vanduo yra ir vienas iš gyvatės priešų, jis neleidžia, nepriima gyvatės, vanduo yra vienas iš užkalbėtojo įrankių. Turėdamas jį, užkalbėtojas turi pranašumą: *Лютая змея, лютоецица, за что ты рабу Божию (имя рек) ела? У тебя во рту капли воды нет, а у меня море во рту*⁵⁶; *Колоколуха, бойся Святого духа, постной коляды да иорданской воды* (TRM № 279 p. 67); *Во морском озере, во святом колодце черпаю я воду, отговариваю, приговариваю от той от лютой от медяницы, от золотой головы*⁵⁷.

Žemė, nors būdama artimiausia gyvatei stichija, tikroji jos gyvenimo sfera, taip pat, kad ir kaip būtų keista, gali išgydyti gyvatės įkandimą. Įkastą vietą pabarstydavo žeme arba net įkasdavo į žemę⁵⁸. Rusų užkalbėjimuose gyvatė vadinama *rag подземельный, червь земляной*, ji pereina kiaurai žemę, pati žemė palyginama su gyvatės geluonimi: ...*Как матушка земля стоит на трех кедрах, не тряхнется и не ворохнется, — так стой, ужево жало и змеино, не тряхнись и не ворохнись*⁵⁹. Tačiau pateikiamas labai persotintas žemės objektų, kur gyvatė neturi pasiroyti, sąrašas: ...*И ты, Хевра, не ляжи лес по стрекам и по вертепам по долинам и по полям, и по межам, и по степям, и по лугам, и по морям, и по рекам, и по окопам, и по горогам, и по домам, и по ручьям...*⁶⁰ ...*От грозной тучи нурge ты не укроешься: ни ног землею, ни ног межою, ни в поле, ни ног колодою, ни в траве, ни в сырых борах, ни в темных лесах, ни в оврагах, ни в ямах, ни в губах, ни в норах...* (RZ № 157 p. 80) Rusų užkalbėjimuose žemė pasyvi, o lietuvių užkalbėjimuose ji daug aktyvesnė, kartais net personikuota. Žemė gali prakeikti gyvatę, užkalbėtojas kaltina žemę, leidusią gyvatei įkasti žmogui. Lietuvių užkalbėjimai, kuriuose minima žemė, sudaro atskirą užkalbėjimą nuo gyvatės grupė ir kartais net sunku nustatyti, iš ką nukreiptas užkalbėjimas – į pačią žemę ar į gyvatę, vadinama 'žeme': *Žemyje žeme, neturi valios ant šios žemės. Kam mano... karveli*

*sutraukijai. Kaip buvo iš pradžios, tegul bus visados*⁶¹. Pati gyvatė užkalbėjimuose vadinama ne tik žemine, pažemine, žeminga, bet ir žemės deivės vardu – Žemenėle (žemeniala, žemelelė), Matelala (metelėlė), Motinėle žeminėle, Mumine Žemine. Artimą gyvatės ryšį su žeme galima matyti ir jau pateiktoje rusų žodžio змея etimologijoje. Tačiau žemė lietuvių užkalbėjimuose turi aiškų neigiamą atspalvį; jos savybės – pyktis, piktybė, bjaurybė; tuo tarpu gyvatė gali pasirodyti ir priešingų žemei objektų pavidalu – saulės, mėnesio, žvaigždžių. Pavyzdžiui: *Spindutė, saulutė, ménulio tu danguje, niekam iškados nedarai, tu teip niekam nedaryk, lisk sa gurban, gu'k i duoną* (LTR 5497/214/). Duona buvo artima gyvatei, su gyvate turbūt susiję kviečiai. Juk gyvatė buvo laikoma vaisingumo globėja, ir viskas, kas auga ant žemės, buvo jai pavaldus. Tą patvirtina ir pragmatika: gyvatės naikino graužikus, taip pagausindamos derlių. Ant apeiginės duonos dažnai buvo vaizduojami gyvačių, paukščių, gyvulių, augalų ir dangaus kūnų simboliai⁶². Duona gydė ir gyvatės įkandimą: užkalbėjimai buvo sakomi dažniausiai ant duonos, kuria maitindavo nukentėjusius (nesvarbu, žmogų ar gyvuli). Jeigu įkandus gyvatei žmogus tuo pat suvalgydavo duonos su druska, nueidavo pastogėn ir atsistodavo prieš saulę, tai ne tik pagydavo, bet ir gaudavo visa, ko norėdavo (kaip atlyginimą už padarytą jam skriaudą)⁶³.

Gyatės kultas Lietuvoje visada buvo artimai susijęs su saulės kultu – gyvatę buvo galima privilioti saulės ženklu – kryžmai sudėtais šiaudeliais. Manyta, kad gyvatė minta saule. Jeigu užmuši gyvatę, saulė verks, nešvies keletą dienų. Kol saulė šviečia, gyvatė negali numirti, saulė palaiko jos gyvybę. Jeigu jėjęs į mišką prisiminsi Kūčių dieną (Saulės gimimo dieną), gyvatė neijkas, neliečia ji ir tų, kurie gerbia saulę⁶⁴. Užkalbėjimai nuo gyvačių būdavo veiksmingiausi užkalbant pasiskukus veidu į saulę prieš jos laidą. Pačiuose užkalbėjimuose kreipiamasi į saulę: *Saulė kairėn, Saulė dešinėn, O gyvatė užpakalin* (LTt 5 Nr. 9296 p. 897); *Žeme ir saule, Atimkite nuodus* (LTR 3988/57/). Saulė dažniau negu kiti objektais buvo kviečiamas nepriimti gyvatės, nešvesti jai, ją sudeginti, jos nekėsti, nežiūrėti į ją. Regėjimas gyvatės atžvilgiu irgi yra dvejopas simbolis: viena vertus, iš kitų gyvatės kūno dalių išskiriama akis, ji net vadinama *akele*; vyriausias žaltys, visų gyvačių ponas, prašomas žvilgtelti *akele po savo karūnėlę*, tai reiškia, kad jo akis turi gydomąją galią, tuo tarpu gyvatė vadinama *akla*. Gali būti, kad tai susiję su saulės dvejopumu, juk akis yra saulės – dangaus visa matančios akies – simbolis. Greičiausiai opozicija matyti / nematyti, aklas / regintis ir šviesa / tamsa yra susijusi su teigiamu ir neigiamu požiūriu į gyvatę – žvilgtelę, tai yra išgelbėti, gali gyvačių viešpats, su kuriuo užkalbėtojas stengiasi užmegzti kontaktą. Priešingas atvejis – iš vienos pusės, regėjimo, tai yra galimybės matyti saulės šviesą, atėmimas iš gyvatės. Iš kitos pusės, galimybės regėti, tai yra apšvesti žemę, atėmimas iš saulės – kaip bausmė už žmogui padarytą žalą tuo metu, kada draugiški-globėjiški gyvatės ir žmogaus santykiai jau yra nutrūkė. Verta pažymėti, kad gyvatės buvo laikomos galinčiomis gydyti akių ligas ir apskritai gyvatės akis turėjo ypatingą galią (plg. gyvačių akių vaidmenį rusų meilės magijoje).

Pagal rusų tikėjimus Joninių (vasaros solsticijos) dieną akla varinė gyvatė praregi visai parai ir pasidaro labai pavojinga: puldama žmogų kaip strėlę gali ji perverti kiaurai (SRS p. 172). Rusų užkalbėjimuose saulė pasyvi ir yra gyvatės priešininkė: nešildo gyvatės, gyvatė slepiasi nuo saulės po avikailiu: ...*ночной руной лежит змея скоропея, укрывшая от частных звезд, от ясного месяца, от светлого солнца...*⁶⁵ Saulė, žvaigždės ir mėnuo rusų užkalbėjimuose sudaro vieningą kompleksą, priešpriešinamą gyvatei. Bet gyvatė turėjo ryšį ir su žvaigždėmis: švento Vlasisaus dieną Tulos gubernijoje avininkai „šaukdavo žvaigždes“ prašydami apšvesti avis ir jų pagausinti⁶⁶. Gali būti, kad lietuvių užkalbėjimuose tai atispindi gyvatės pavadinimuose: *Saldzyja bitela(é), šviesyja žvaigždela(é), atprašau, atmelandžiu aš tavi, atmaldau, juodo plauko, (juodo) plaukelio nekliud(z)yk*⁶⁷. Gyvatė čia vadinama ir *bite* – bitės gelbėdavo nuo įkandimo (tikriausiai pagal panašaus panašiu gydymo principą – bitė irgi gelia): ji buvo dedama prie žaizdos, žaizdą aprūkydavo bičių koriais⁶⁸. Gal tuo ir aiškintinas gyvačių epitetas 'medinė' lietuvių užkalbėjimuose.

Be anksčiau minėtų objektų, turinčių artimą ryšį su gyvate ir dažnai tapatinamą su ja, lietuvių užkalbėjimuose dar yra ir gyvatei lygiagrečių reiškinį bei konceptą, egzistuojančių lygiomis su ja bei sukuriančių neakivaizdaus palyginimo santiukius, savotišką asociacijų kompleksą. Pavyzdžiui, *Akmuo be šaknies, Paukštis be pieno, Papartis be žiedo* (LTR 4921/17/); *Saulė saule, mėnuo ménésiu, žemé žeme, upé upe! Nueik tu, gyvate, skradu žeme!* (LTt 5 Nr. 9283 p. 895) Susidaro objektų ratas, i kurį, be jau aprašytų saulės, ménésio, vandens, žemės ir paukščio, įeina dar „augaliniai“ personažai – papartis ir medis, taip pat akmuo.

Papartis, kaip žinoma, yra paukščio, atnešusio į žemę ugnį, išikūnijimas. Tą patvirtina ir kalbos faktai: rus. *наноротник* gimininingas rus. *nepo*, liet. *sparnas*, rus. *напуть*⁶⁹. Todėl neatsitiktinai gyvatė lyginama su paparčiu, o paparčio žiedas – su geluonimi, greičiausiai dėl vieno ir kito panašumo į ugnį: paparčio žiedas pražydo su triukšmu, kaip perkūnijos dundesys Joninių naktį, tai yra vasaros solsticijos metu; geluonis nudegina kaip ugnis – sąvoką *gelti* ir *degti* ryšį kalboje pabrėžia A. Potebnia⁷⁰. Be to, liet. *gelti* gimininingas latvių *dzelt*, *dzilinat* 'durti, deginti, nudeginti, gelti'⁷¹. Su paparčiu gyvatę sieja ir tai, kad pagal tikėjimą tas, kuris pamatys gyvatės karūnā (arba jeigu atras paparčio žiedą), sužinos visas paslaptis, galės skaityti mintis ir surasti užkastus po žeme turtus. Gyvatė gali išmokyti žmogų gyvulių ir paukščių kalbos⁷². Tačiau papartis gali ir išvaryti gyvates⁷³, tikriausiai perimdamas šiuo atveju Griaustinio funkcijas.

Be to, gyvatė yra tiesiogiai siejama ir su augaliniu pasauliu (žr. etimologinį *žalčio* ir *žalio* ryšį). Užkalbėjimuose gyvatė vadinama kai kuriais „augaliniais“ vardais: *žalesnykas*, *matusnykas* (turbūt iš *žalesa*), *žilvitinė*. Liet. *žilvitis* sudaro dvi dalys: *žil-* (*žilas*), gimininingas rus. *зеленый, золото, зола*⁷⁴, ir *vit-* (*vyti*), gimininingas rus. *ветвь, вить*. Taip dar kartą grįžtame prie sąvokų 'ugnis', 'auksas', 'žalumynai', 'gyvatė' ir 'verpimas' (vijimas) tarpusavio ryšio. Tarp kitko, rus. *ракушка* (prasl. **orkyta*) lygintina su latvių *ērkuls* 'verpstė'⁷⁵. Be šių pavadinimų, gyvatė turi ir „augalinius“ epitetus

pušiné, krūminé, kvietkiné. Rusų užkalbėjimai tai nusako aiškiau: gyvate tūno po žilvičio arba liepos krūmu: *На море на Окияне, на острове на Буяне стоит дуб, под тем дубом ракитовый куст, под тем кустом лежит бел камень, на том камне лежит рунцо, под тем рунцом лежит змея скопрея...*⁷⁶; *На море на Окиане, на острове на Буяне, стоит дуб ни наг, ни одет, под тем дубом стоит липовый куст, под тем липовым кустом лежит златый камень, на том камне лежит руно черное, на том руне лежит инорокая змия Гарафена...* (RZ № 158 p. 80). Griežta objektų hierarchija rusų užkalbėjimuose aprašant gyvatės buvimo vietas (jūra-sala-ąžuolas-krūmas-akmuo-avikailis-gyvatė) kartais sulaužoma: gyvatė guli tiesiai ant akmens arba ant ąžuolo: ...*На океане на море стоит губ, На губу сидит скрипия-змея...* (SRZ p. 151) Maža to, gyvatė dar ir palyginama su ąžuolu: *Не губы я рублю, черную гадину рублю, Дубы-то не станут, а люко-то повянут, А гадина-то пропадет, А у раба Божия у Анатолия рана заживет* (TRM № 533 p. 132).

Ažuolo kirtimas vejant gyvatę atkartoja pagrindinio mito siužetą, kur Griaustonio dievo priešas slepiasi nuo jo ąžuolo drevėje⁷⁷. Jau buvo minėta, kad Lietuvoje gyvatės gyveno supuvusių medžių drevėse. Žinoma ir tai, kad lietuvių aukodavo gyvatėms ir žalčiams po ąžuolais. Tai gali būti susiję su Pasaulio Medžiu. Su jo žemaja dalimi, tai yra su šaknimis, buvo susijusi gyvatė. Lietuvių užkalbėjimuose gyvatė lyginama su medžiu, jos geluonis – su kamienu: 'medis be liemens = gyvatė be geluonies'. Ažuolas kartu yra ir gyvačių buvimo vieta – ten jų lizdas (būtent ne „ant“ ir ne „po“, bet neaiškiame „ten“): *Yra Егерु kalnas, tame kalne ąžuolas ir ten гүзта. Тоje гүзтоjetrys slūgos: Karalina, Katrina ir Marcelina. Tos prašau išimti, kuri ѹleidote тą geluoni...* (LTt 5 Nr. 9291 p. 896) (plg. analogišką rusų užkalbėjimą: *На море на Окиане, на реке Органе стоит губ, на том губе сорок гнезг. Сам Саватей, сидарыня Хевра!..*⁷⁸; ir vieta, iš kur grasinama gyvatėms: *Atlaisk geluoni, jei neatlaisi, juodas marias, žalias ąžuolas, un ąžuola griausmas, jei neatlaisi, tavi razmuš in dvylirk kavalkų* (LTR 4813/65/). Iš agresyvaus požiūrio į gyvatę ir epinės užkalbėjimo pradžios galima spręsti užkalbėjimą atsiradus gana vėlai. Kad ir kaip ten būtų, griaustinis ir ąžuolas, kaip ir kiti Perkūno atributai – arklys, ugnis, kalnas, kadaise turėjo ryšį su gyvate. Toks bendrumas liudija, jog šie du nesutaikomi priešai anksčiau palaikė draugiškus santiukius. Tą grindžia ir P. Dundulienės nuomonė: „Daugelis faktų rodo, kad gyvatės ir griaustonio dievo Perkūno santiukiai yra geri. Gyvatė yra dievo Perkūno palydovė. Tačiau gyvatei paslėpus vandenį ir sukėlus sausrą, dievas Perkūnas pyksta ir muša ją“.⁷⁹

Gyatės buvimo vieta lietuvių užkalbėjimuose yra ne tik ąžuolas, bet apskritai miškas: ji iššliaužia iš miško, iš po liepos arba lazdyno krūmo; miške ji ne tik gyvena, bet ir susiduria su priešiškais personažais – čia ji sutinka Dievą ir Švaistiką, kurie kovoja su gyvate.

Lietuvių užkalbėjimų pasaulyje ir akmuo turi augalo elementų – parbėžiamą, kad jis neturi šaknies, šakų ir žiedo (kurie lyginami su gyvatės geluonimi). Galbūt tai susiję su lietuvių tikėjimais, kad akmenys auga. Užkalbėjimuose akmuo „kvapą užémęs“, iš jo imama ugnis, o Mozė paver-

čia ji vandeniu. Toks universalus turinys daro akmenį visatos centru, koks jis ir yra, pavyzdžiui, rusų užkalbėjimuose: ant akmens randama ne tik gyvatė arba visų gyvačių karalienė, į kurią kreipiamasi pagalbos: *На море на Океяне, на острове на Буяне лежит бел горюч камень Алатырь; на том камне свито гнездо золотое, в том гнезде лежит царица Елица*⁸⁰. *На море-окиане, на большом Буяне, стоит дуб, стара-дуб, под этим дубом, стара-дубом, лежит камень Белороб, на этом камне Белоробе сидит змей-Скороспей.* (RZ № 162 p. 82), bet ir absoliuti nepajudinama jėga, galinti įveikti gyvatę: ...*На Океане море лежит Златырь камень, на Златыре камне стоит соборна церква, в той церкве соборней стоит престол, а за престолом стоят триста коней железных и триста мужей железных*⁸¹... Akmuo rusų užkalbėjimuose – ugnies jėgos, galybės ir šventumo sankaupa. Tą patvirtina ir jo epitetai: *бел, златый, бел горюч Алатырь, Златырь, Белороб.*

Lietuvių užkalbėjimuose tokia į centrą orientuota akmens padėtis neišryškinama, nors ir nurodoma, kad jis yra „už mėlynujų marių“: *Eik iš Petro rankos greičiau. Tu čia nebūk, tu čia nesédék. Eik už mėlynujų marių ant pilko akmens...* (LTR 3957/51/) Gali būti, kad tokia neaiški akmens buvimo vieta (jis dar ir lauke) susijusi su tuo, kad akmuo ilgus amžius buvo lietuviams artimas ir jų gerbiamas ne kaip abstraktus pasaulio centras, bet kaip realus objektas. Akmens kultas – dar vienas Lietuvos skiriamasis bruožas. Čia šventujų akmenų buvo daug net tais laikais, kada jie jau prarado pagoniško aukuro funkciją. Archeologinių tyrinėjimų metu Lietuvos teritorijoje rasta akmenų su kruopščiai išskaptuotais įdubimais, jie buvo laikomi šventi. Ant tokų akmenų dažnai būdavo išrėžiami žvaigždžių, ménulio atvaizdai, dangaus ir gyvatės simboliai, būtent šitie akmenys buvo skirti Naminiam Žalčiui, kurio garbei įdubimuose buvo deginamos aukos. Tokie akmenys (jų būdavo kiekvienuose namuose) saugojo namus nuo pikto. Juos guldydavo vienu šonu į saulės pusę, kad žalčiai galėtų šildytis. Akmenų įdubimuose ne tik degindavo ugnį. Juose kaupdavosi vanduo, kuriame maudydavosi žalčiai. Toks vanduo irgi buvo laikomas šventas, gydąs akių, odos, sėnarių ligas. Juo girdomi naminiai ir miško žalčiai. Manyma, kad gyvatė savo nuodus irgi imdavo iš akmens ir iš vandens⁸². Akmuo saugojo nuo įkandimo – nukentėjės turėjo kuo greičiau atsistoti ant akmens ir tada pasveikdavo. Bet jeigu pirma akmenį pasiekdavo gyvatė, gydytis buvo beviltiška (plg. tą patį apie vandenį). Apie gyvatės meilę akmenims liudija ir rusų tikėjimai: „Там, где собирались змеи под землею, является светлый, белый камень; змеи лижут его, насыщааясь, и излизывают весь: это и есть белогорюч камень Алатырь“ (SRS p. 174).

Likę du palyginimo su gyvate be geluonies komplekso nariai lietuvių užkalbėjimuose yra vanduo be sparno, be kojų ir paukštis be pieno, be geluonies. Apie vandens ir paukščio ryšį su gyvate jau kalbėta. Dabar atskleisime jų tarpusavio ryšį – vandeniu priskiriami nesantys atributai, turintys priklausyti paukščiui. Paukštis savo ruožtu vienu metu įgyja gyvatės ir karvės bruožą. Prisiminkime keistą karvių ir gyvačių draugystę: Lietuvoje sakydavo, kad kiekviena karvė turi jos pieną geriantį žaltį, kurio ne tik

neišvarydavo, bet ir laikydavo tai geru ženklu. Maža to, dingus žalčiui, karvė duodavo mažiau pieno, o kartais net padvēsdavo⁸³. Kaip jau buvo minėta, mitinis Aitvaras irgi mėgsta pieną. Tačiau užkalbėjimuose neatsispindi tokia artima karvės ir gyvatės draugystė – karvė bejégė prieš gyvatės įkandimą ir palyginama su rupūže, dar vienu personažu, priklausančiu gyvatės pasauliui užkalbėjimuose.

Pagal sakmes gyvatė artima rupūžei: rupūžės irgi gerdavo karvių pieną ir išaugdavo milžiniškos, karvės galvos didumo; kai kurios rupūžės net turėjo sparnus ir galėjo skraidyti; manyta, kad jose, kaip ir gyvatėse, įsikūnijo mirusių nenatūralia mirtimi vėlės; rupūžės irgi buvo laikomos vaistu nuo daugelio ligų⁸⁴. Tačiau, skirtingai nuo gyvatės, rupūžė – aiškiai neigiamas personažas. Jos bijo ne tik žmonės, bet ir pačios gyvatės. Jeigu įeidamas į mišką pasakysi „varlė“, gyvatė išsigąs ir nekaqs⁸⁵. Gyvatės įkandimas turėjo dingti minint „neskustą“ varlę: *Dzievo gérybé, žemės bjaurybé, Paim, Dzieve, bjaurybi, Duok mum gérybi, Varlė neskusta, Juoda karvė, kad kirsta, Tai pamačys* (LTR 4077/64/). Liet. *skusti* pagal reikšmę artimas veiksmažodžiui *kirsti*, kuris, be 'kästi, gelti', turi dar reikšmę 'kapoti, pjauti, mušti, skersai pereiti', šių reikšmių susikirtimą galima apibūdinti kaip 'sulaužyti bendrą vieningą vaizdą, dalyti į dalis'. Rupūžės pavadinimas lietuvių kalboje galbūt susikerta su lenk. *ropucha*, susijusi su slovakų *rapavy* 'raupuotas'. Lenkų *krosta* 'raupas' (rus. *копосма*) davė dar vieną rupūžės pavadinimą – *короставка*, giminingą liet. *karšti*⁸⁶. Taigi, ko gero, „nenu-skutimas, nenuvalymas, apnašos, rauplių apdengimas“, kuriuos norėjosi pašalinti, išskiriami kaip pagrindinis požymis pavadinant šį roplį. Tikriausiai varlės „nenuuskutimo“ minėjimas lietuviškame užkalbėjime, rodantis jos pavadinimo etimologiją ir pačios varlės vientisumą, turėjo sustiprinti suvokimą ir dar labiau išgąsdinti gyvatę.

Matome, kad gana sunku tiksliai atskirti pasaulio objektus, aprašomus lietuvių užkalbėjimuose nuo gyvatės, į turinčius ryšį su gyvate ir į neutralius arba priešiškus jai. Nors dauguma tų objektų yra ambivalentiški. Pavyzdžiui, iš objekto, sudarančių savotišką kosmosą užkalbėjimų pasaulyje, t. y. dangaus, saulės, ménulio, žvaigždžių ir t. t., tik dangus aiškiai priešpriešinamas gyvatei-„žemei“: priešingai žemės *žemybei* ir *piktybei* pabréziamą, kad dangus išsiskiria *aukštybe*, *gerybe* ir *galybe*, jis, skirtingai nuo gyvatės, Dievo sukurtas. Tačiau kitame kontekste gyvatė vadina *ménulio tu danguje*, ir tai vienintelis atvejis, kada minima dangaus kūno buvimo vieta, kitų objekto buvimo vieta nenurodoma, kitaip negu rusų užkalbėjimuose, kur susidaro visa objekto hierarchija ir kiekvienas turi fiksuočią vietą. Lietuvių užkalbėjimuose ryškėja niekieno nesiejamų, bet turinčių sudėtingą tarpusavio ryšių sistemą, konceptų rinkinys. Štie ryšiai gali pasireikšti kaip palyginimai, paraleлизmai, vieno koncepto pakeitimas kitu. Pavyzdžiui, kada išvardijama keletas objekto, atliekančių vienodus veiksmus: *Urvine, negadink žmonių! Tegul tavo galybę atima keturi vėjai: šiaurinis, pietinis, vakarinis ir rytinis. Tegul tavo galybę atima Mozés lazda (su kuria iš akmens padarė vandenį). Kaip išdžiovino jūrą, tegul tavo galybę atima. Saulė tegul tave nešviečia, mėnuo tegul tave nešviečia. Tegul iškei-*

kia tave dangus, iškeikia žemę, iškeikia tave vanduo, iškeikia ugnis, tegul iškeikia tave visi šventieji ir Švenčiausia Motina (LTt 5 Nr. 9288 p. 895). Tada saulė ir mėnuo sudaro vieną grupę gyvatės atžvilgiu, o dangus, žemę, vanduo, ugnis – kitą. Toliau pateikiamame tekste susidaro kitas veikėjų, suvienytų neigiamo požiūrio į gyvatę, kompleksas: ...*Nepriims tavęs Dievas, nepriims tavęs saulę, nepriims tavęs mėnuo, nepriims tavęs žvaigždės. Nepri-siglausi tu nei ant samanų, nei po samanom, nei ant krūmo, nei po krūmu...* (LTt 5 Nr. 9287 p. 895) (Plg. panašų motyvą rusų užkalbėjime: ...*Если вынете свое жало, то вас сырая земля примет, ясное солнце обогреет, а если не вынете своего жало, то вас сырая земля не примет и ясное солнце не обогреет...* (RZ № 162 p. 82)). Gyvatė išvaroma iš sferų, andai priklaušiusių jai: anksčiau jau buvo pažymėtas gyvatės ryšys su saule, mėnesiu, žvaigždėmis, taip pat su mišku ir ypač su krūmu. Neatsitiktinai šiuose dviejuose pavyzdžiuose į kontekstą įtraukiami šventieji ir Dievas – pasireiškia vėlesnė tendencija grasinti gyvatei ir „varyti“ ją iš jos valdų, tokiu būdu susiaurinant jos pasaulį bei sąveikos su kitais konceptais sferą.

Žemės objektai taip pat yra gyvatės gyvenimo ir jos susidūrimo su priešingais personažais vietas. Pavyzdžiui, gyvatė ateina iš miško, bet ir Dievas eina per mišką, randa ten gyvačių lizdą, per mišką joja Švaistikas, į mišką varoma gyvatė „i Dievo sūdą“: *Juoda, pilka, dryža, ruda, raudona, melsva (kitas spalvas), keikiu aš tave, kad eitumei ant Dievo sūdo i sausus miškus, į tyrus, kad nesopėtų ir netintų. Keikiu aš tave!*⁸⁷ Panašų vaidmenį atlieka jūra: gyvatė plaukia per ją, ji varoma už jūros, už jūros stovi ažuolas, ant kurio yra griausmas, *galintis gyvatę razmušti in dvylirkavalką*. Šitie Perkūno atributai, kaip arkliai ir kalnai, dabar nukreipti prieš gyvatę: *Dievs Tēvs, Sūnus Dievs, Dvasia Šventa, šventas Jonas, šventas Petras, šventas Dievo kardas, geležinės akēcios, juodi arkliai tegul tave sutrauko į striūgus striunkelius*⁸⁸. Likusius gamtos objektus galima apibūdinti panašiai: ir upė, ir kalnas, ir laukas, ir ganykla yra pagrindinių užkalbėjimo įvykių raidos arena.

Būtent gyvatei skiriama nedaug vienos gyventi: ji gyvena gūžtoje (gūžta yra miške arba ant / po? ažuolo); ji siunčiama į savo namus, gurban, urvelin, skradu žeme, miškelin; ji būna Kijeve, žmoguje. Skirtingai nuo jos, Švenčiausia Pana Marija yra Krakave. Įdomu, kad ir rusų užkalbėjimuose gyvatė yra Kijeve: *В Киеве змея, в пещере змея...* (TRM № 534 p. 132) Gali būti, kad ir į lietuvių užkalbėjimus Kijevas pateko dėl rusų tradicijos įtakos. Panos Marijos buvimas Krokuvoje tikriausiai nulemtas lenkų katalikybės įtakos Lietuvai.

Rusų užkalbėjimuose, kaip jau buvo minėta, gyvatei paskiriama apibrėžta vieta: ji gyvena gūžtoje (kuri savo ruožtu aiškiai lokalizuota – ant ažuolo arba ant akmens); po avikailiu (irgi ant akmens arba liepos krūme); ant lovos (po drėgnu ažuolu); išeina iš urvo: *Из моря, из-за горы, из белокаменной пещеры выходила широкоперая змея*⁸⁹... Vietos, kur laikinai būna gyvatė (laukas, žolės, tvoros, šiukšlės, kelmas, trinka), pro kurias ji prašliaužia, jau yra nepageidaujamos jai atsirasti, ir užkalbėtojas „neleidžia“ ten gyvates: ...*От грозной тучи нигде ты не укроешься: ни под землею, ни под межою, ни в поле, ни под колодою, ни в траве, ни в сырых борах, ни в*

темных лесах, ни в оврагах, ни в ямах, ни в дубах, ни в норах... (RZ № 157 р. 80); И ты, Хевра, не ляжи лес по стрежам и по вертепам по долинам и по полям, и по межам, и по степям, и по лугам, и по морям, и по рекам, и по окопам, и по дорогам, и по домам, и по ручьям⁹⁰. Pažymėtina, kad pasaulis apskritai – белый свет – ута neskaidoma Dievo Vergo valda rusų užkalbėjimuose (...проклятая, людская змея, людоедица змея, чтобы тебе, проклятой, сквозь землю пройти, а тебе, рабу Божию (имя рек), по белу свету ходить⁹¹) ir gyvatės buvimo vieta lietuvių užkalbėjimuose (*Ir leidžiamą tau po pasaulį vaikščiot, neleidžiamą tau, kad kenktai žmonėms ar gyvuliam, ar kokiam daiktam.*)

Taigi išeina, kad gyvatė lietuvių užkalbėjimuose gali atsirasti bet kur pasaulio erdvėje: ir žemės, ir vandens, ir dangaus objektuose. Tai paaiškina jos ambivalentiškumą. Rusų užkalbėjimuose, atvirkščiai, gyvatė paklūsta griežtai pasaulio sandarai, ji tik šio pasaulio dalis, užimanti aiškią vietą objektų hierarchijoje. Bendro pasaulio modelis rusų ir lietuvių užkalbėjimuose iš esmės yra panašus (žr. sisteminę žodyną). Skirtumas tik tas, kad rusų užkalbėjimuose pasaulio centras aiškiai išskiriama, judėjimas jo link yra užkalbėjimų siužetinės linijos pagrindas. Priešingų gyvatei personažų pasaulis lietuvių ir rusų užkalbėjimuose irgi panašus: visų pirma tai Dievas, šventieji ir pats užkalbėtojas (sisteminame žodyne jis žymimas vienaskaitos pirmuoju asmeniu – „aš“). Tačiau lietuvių užkalbėjimuose aktyviausias ir galingiausias personažas, kovojantis su gyvate, yra Dievas (turbūt dėl to, kad pats užkalbėtojas gyvatei pataikauja, stengiasi susitarti su ja, Dievas kaip trečia galinė jėga atsiranda jau vėliau), o rusų užkalbėjimuose – „aš“.

Dievas rusų užkalbėjimuose yra gana pasyvus personažas, jis yra anapus užkalbėjimų pasaulio ribų, jo vieta neapibrėžiama ir funkcijos gana abstrakčios: *Раб Божий (имя рек), отгую и отговорю от змеи скорпен. Ты, змея скорпеня, беззаконная тварь, почему через Христовы заповеди ступаешь? Почему ты раба (имя рек) за пяты кусаешь? Не велит тебе Христос за пяты кусать. Пойдем мы ко Христу на суд. Кого на суде осудят, тому на суде и умереть. По амине сам Иисус Христос печатью печатает, крестом погружает, недуга разгоняет. Разсыпся и раскатись по буйным ветрам и по чистым полям⁹².* Šventi atributai šiame kontekste greičiau yra simboliai, o pagrindinė jėga – pats užkalbėtojas. Tokie pat „bekūniai“ yra ir kitų šventujų įvaizdžiai: užkalbėtojas skundžiasi *Николаю Угоднику, Николаю Солынскому, шаукia* į pagalbą visus šventuosius ir *всех монастырских братьев, иноков, отшельников, постников и сухоядцев, и net carą Davida, bet veiksmingą pagalbą jam suteikia tik Michailas Arkangelas: убьет тебя Михаил Архангел каленой стрелою, я – словесами, Пресвятой Богородицы с помощью.* Dievo Motina irgi yra pasyvi, bet i ją gali transformuotis pati užkalbėtoja: *Не я говорю, не я выговориваю; выговаривая, отговаривая сама Божья матушка, Пресвятая Богородица, со всем своим собором, с Миколаем Угодником, великим помощником, и с небесным воеводою.⁹³*

Kitaip viskas atrodo lietuvių užkalbėjimuose. Galingiausias ir žiauriausias gyvatės priešas yra Dievas. Jis nužudo, užkasa, sutrina gyvatę, nukerta

jai galvą. Pabrėžiama, kad jis turi galybę, jégą ir gerybę, kuo ir prašomas pasidalinti. Jis neturi kūno dalių ir atributų – tik kišenę, į kurią įsideda gyvatę, ir kardą, kuris muša gyvatę į *strugius striunkelius*. Kardas – ugnies ginklas, kaip valdžios ir grėsmingos jégos įsikūnijimas, savo funkcija užkalbėjimuose gali pakeisti griaustinių, kita vertus, kardas – žodžio jégos pradinis simbolis.⁹⁴ Ir užkalbėjimuose vienas iš svarbiausių ginklų yra Dievo vardas: ...*Per Dievo vardą pagalbes tegul pamočyja Onai Mažeikienei* (LTR 4921/17/). Gyvatės vardas kovoje su ja irgi yra ginklas: žinant vardą galima gyvatę nugalėti: *Aš visų vardus žinau, né vienos nebijau: ar juodoji, ar margoji, ar varinė trejos devynerios*⁹⁵. Rusų užkalbėjimuose gyvatė turi daug tikrinių vardų: *Колоколуха, Марья, Марина, Катерина, Ирина, Марея, Наталия, Гарофена, Саватей*, taip pat gyvačių carienės vardus: *Змия Македоница* (galbūt iš *медяница*?), *царица Елица, супарыня Хевра*. Lietuvių užkalbėjimuose pasitaiko tik *Marcelina, Katrina ir Karalina*. Sunku paaiškinti, kodėl buvo pasirinkti būtent šie vardai, vienintelis, ką galima pažymėti – sąskambių *mar-* ir *rin-* pasikartojimas kai kuriuose varduose. Pirma šaknis turi tiesioginį ryšį su gyvate (apie *margas* žr. anksčiau), o apie antrają ką nors tikro pasakyti sunku. Gali būti, kad bet kokių vardų vartojimas gyvatės adresu priartindavo prie tikslo – atsitiktiniu garsų rinkiniu galima buvo atspėti tikrą, paslėptą jos vardą. Vardas yra tam tikro personažo vidinės esmės nešėjas, ne veltui egzistuoja įvairūs tabu, susiję su vardo slėpimu – žinant kieno nors vardą, galima ji sunaikinti arba pasišaukti į pagalbą, bet kokiu atveju sutrukdant jo turėtoją, įsiveržti į jo vidinį pasaulį (i.-e. **n-men-* 'viduje') (MNM I p. 508).

Veiksmingą vardą lietuvių užkalbėjimuose turi ir Jézus Kristus (*Paukšteliis be pieno, akmuo be šaknų, papartis be žiedo. Per Jézaus vardą tegul tai margai karvei pamačija*⁹⁶). Jézus Kristus minimas lietuvių užkalbėjimuose atskirai nuo Dievo (skirtingai negu Dievas rusų užkalbėjimuose), yra artimesnis žemei ir žmogiškesnis: jis vaikšto po ganyklą, spjauna į upę, bet jo veiksmai gana pasyvūs – Kristus daugiausia kalba: *Gyvaté kerta, Jézus kalba, šventa Marija siekia, šventi angelai stovi*.⁹⁷ Tačiau jo įvaizdis konkretesnis: jis turi kojas (kuriomis mina gyvatę) ir seiles, kurios, matyt, palyginamos su gyvatės nuodais: *Éjo Jézus per Cedrono upi, nusispové tris kartus upén, tai upéj sailé prapuolé, kad prapult ant svieto visos piktybés*⁹⁸. Turbūt tai susiję su vizualiu panašumu, ir seilių palyginimą su nuodais reikia laikyti gana archajišku, o Jézus Kristus čia minimas dėl tos pačios priežasties, kaip ir kituose užkalbėjimuose. Tai patvirtina ir kitas, archajiškesnės formos užkalbėjimas: *Eina saulé, eina seilés, tegul išeina ir šito twinkimas kartu* (LTR 4105/405/). Be to, A. Potebnia susieja seiles su žodžiu ir ypač su burtais⁹⁹. Taigi Jézaus Kristaus spjaudymas užkalbėjimuose prilygsta jo pasakytam žodžiui.

Labai sudėtingas lietuvių užkalbėjimuose dar vienas švento personažo – Panos Marijos įvaizdis. Ji minima dažniau negu Jézus Kristus ir kartais statoma neatsitiktinai į vieną eilę su pagoniškais personažais: *Sauliula(é), ménaséli, šviesyja(e) aušrela(e), gražyja švenčiausia Panela(é), atim(k) man šitų sopuli*. *Amen*¹⁰⁰, nes nauji krikščioniški šventieji atsirado vietoj senų

pagoniškų ir pakeitė juos dažniausiai perimdami jų funkcijas: „Krikščionybės laikais, kai deivės Saulės vietą užémė Dievo motina Marija, ši, kaip ir ankstesnės mitinės būtybės, buvo siejama su slibinu arba gyvate. Todėl krikščioniškojoje ikonografijoje Marija vaizduojama su slibinu ar gyvate prie kojų”¹⁰¹. Krikščioniška Marijos pasveikinimo šventė (kovo 25) sutapo su dieina, skirta gyvatėms ir ropliams, kada sveikindavo žalčius ir gyvates, iššliaužiančius pavasarį iš žemės¹⁰². Užkalbėjimuose Marija lyginama su žalčiu: *Sustok, gyvate, Pana Marija eina, vyresné, kaip žalčio galva*¹⁰³. Nors Marija priešinama gyvatei, tokiu pasakymu ji prilyginama gamtos objektams, taip pat turintiems netiesioginį ryšį su gyvate (Marija kartu su dangumi, žeme, vandeniu ir ugnimi prakeikia gyvatę). Dievo Motinos širdis užkalbėjime lyginama su akmeniu: *Kapa užniemės akmuo, ta kad tap užniemt Panos Švenčiausios širdis (= kvapq užémės akmuo, tai kad taip užimt Panos Švenčiausios širdis)*¹⁰⁴. Gana miglota pateikto užkalbėjimo prasmė turbūt paaiškintina žodžių žaismu: akmens būklė (*užniemės*) ir veiksmas, atliekamas (su) Dievo Motinos širdimi (*užniemt*). Širdis yra vienintelė išskiriama užkalbėjimuose Panos Marijos kūno dalis, o tarp jos veiksmų pabrėžiami daugiausia „širdies veiksmai”, tai yra jausmai; jos prašo susimilti, padėti, pagailėti, ji kenčia ir nuoširdžiai dūsauja. Ji daugiausia elgiasi pasyviai, aktyvus jos veiksmas – įkandimo gydymas: *Ta piktoji gyvatė įkando, o Švenčiausia Marija rado liekarstą*¹⁰⁵. Skirtingai nuo kitų personažų, ji negrasina gyvatei ir nesusidoroja su ja, bet išgelbėja nuo jos įkandimo pasekmių. Vienintele jos grasinime gyvatei dalyvavimo forma galima pavadinti tai, kad užkalbėtojas, norėdamas užmušti gyvatę, naudojasi jos lazda: *Zmieja, zmieja! Švinčiausia Pana Marija paduok man lazdu, kad aš galēčia ažmušč itų zmiejų*¹⁰⁶. Pagal padavimus gyvatė tikrai bijo šermukšnio lazdos¹⁰⁷. Gyvates jégą atima ir Mozės lazda.

Be Mozės, užkalbėjimuose minimi dar kai kurie personažai, susiję su Šventuoju Raštu: Nojus ir šv. Jadvyga, Ieva, šv. Juozapas, šv. Petras, šv. Jonas. Jie visi yra gana pasyvūs, dažniausiai minimi jų vardai, kartais – prašoma pagalbos, o Ieva pasirodo gyvatės auka. Aktyviausias yra šv. Jurgis, visiškai izofunkcinis lietuvių pagoniškojo panteono dievui Švaistikui: *Jojo Švaistikas per lygų lauką, per žalią girią. Jo žirgas koja gyvatę pamynė, per vidurių sutrynė. Gyvatė raitosi aplink kojas, vyniojasi, aukščiau kulno žirgą kanda, žirgui žaizdą daro, žirgo kraują nuodija. Žirgas žvengia, šventam Švaistikui skundési, Švaistikas nuog žirgo nusédo, gyvatei kalbėjo. Aš tave užgavau, tu mane užgavai. Atleisk man, dovanok man, ir aš tau atleidžiu, dovanoku. Per Švaistikiko žodžius dovanok N, atleisk, kaip ir tave gyvą atleido* (LTR 3477/145/). Analogiškas užkalbėjimas perteikia ir švento Jurgio pokalbi su gyvate (jis buvo pateiktas anksčiau). Skirtumas yra tik tas, kad šventas Jurgis sutinka gyvatę prie ežero, o ne miške, ir pats tampa jos auka (užmina ją, ir gyvatė jam įkanda). Visa kita sutampa. Pagarba gyvatei, dieviškojo personažo bendravimas su ja kaip su lygia turbūt rodo ši tekstą atsiradus anksti. Šventas Jurgis vėliau pakeitė Švaistiką, kaip dažnai atsitikdavo. Prūsų ir lietuvių dievas Švaistikas (*Svaistikas, Suaixtix, Swayxtix, Schwayxtix* ir t. t.) buvo laikomas šviesos ir derlingumo dievu (pavadinimas kilęs iš i.-e. *ghvoig'os 'šviesa') (LM I p. 491). Ši dievą gerbė ir kreipėsi į jį dažniausiai

pavasarį, kad saulės šviesa sušildytų žemę, augalus, žmones ir galvijus. Kaip žinoma, tuo pačiu metu švenčiamas švento Jurgio šventė, o Lietuvoje *Jurgi-nés* būdavo tuo metu, kai atliekamos apeigos su gyvatėmis – šokami specialūs šokiai „*gyvatarai*“, siekiant padidinti pavasario žemės derlingumą¹⁰⁸. Tad ir Švaistikas, ir šventas Jurgis, perėmės kai kurias jo funkcijas, yra susiję su gyvate ir jai artimų objektų kompleksu: žeme, augmenija, šviesa, saule.

Pagaliau paskutinis personažas, kovojantis su gyvate, yra pats užkalbėtojas. Jo įvaizdis aiškiau perteiktas rusų užkalbėjimuose. Užkalbėtojas grasina užmušti gyvatę, užleisti ją grėsmingu debesimi, sudeginti, išbarstyti po laukus, nušauti įkaitinta strėlė, pripilti jai į ausis smarkią apdavą. Dauguma užkalbėtojo veiksmų yra aktyvūs, nors ir potencialūs, reiškiami kaip grasinimai, visi kiti yra kalbos veiksmai: kalbėjimas, užkalbėjimas arba prašymas: *Стану я, раба Божия (имя рек), отговаривать укушенное место у раба (имя рек), заговаривать; гаг подколодный, гаг подземельный, возьми свою ярь*¹⁰⁹... Žodis yra pagrindinis užkalbėtojo įrankis: ...*убьет тебя Михаил Архангел каленой стрелою, я – словесами, Пресвятой Богородицы с помощью* (RZ № 161 p. 82). Dažnai užkalbėjimo pabaigoje yra „*raktas*“, patvirtinantis tai, kas pasakyta: *слово мое крепко; слово мое не прейдет ни в век, ни во век*. Tačiau užkalbėtojas naudojasi paprastais įnagiais – dviem plieniniais peiliais, apdavais – ir Dievo-Griaustinio įrankiais: jam, kaip dievui, pavaldūs debesys (*нашлю на тебя грозную тучу, каменьем побьет, молнией пожжет*), griausmas (lietuvių užkalbėjimuose griausmas veikia nepriklausomai), strėlės, kuriomis, be jo, naudojasi Michailas Arkangelas ir trys šimtai geležinių vyrų bei trys šimtai geležinių arklių (*тринадцать мужей железных и тринадцать коней железных*). Užkalbėtojas yra savotiškas pusiau dieviškas personažas, perimantis gyvatės persekiojimo ir baudimo funkcijas. Nepaisant to, kad jis yra „*savo*“ pasaulyje (gyvena troboje, turi galvijų ir kiemą), užkalbėtojas išeina iš jo, norėdamas įgyti pageidaujamą galybę (*Стану я, раб Божий (имя рек), по утру раненько, обуюся гладенько, умоюся беленъко, Богу помолюся; пойду я, раб Божий, из избы дверьми благославлясь, из двора в вороты перекрестясь, ног утреннюю зарю, к Океану морю*¹¹⁰).

Lietuviai užkalbėjimuose užkalbėtojas nenusiteikęs taip agresyviai prieš gyvatę: dažniausiai jis prašo pagalbos, o pats daugiausia kalba, užkalba: *Aš nieko nenukalbu; tik nuo gyvatės užkalbu; kur eina saulė, mėnuo ir žvaigždės, Dieve, man padék* (LTt 5 Nr. 9286 p. 895).

Iš tikrujų užkalbėtojo žodis yra svarbiausias ginklas prieš gyvatę, ne veltui daugiausia vartojami veiksmažodžiai-performatyvai: *kalbu, prašau, keikiu, įsakau*; nors ir kiekvienas kitas veiksmažodis tampa šiame kontekste performatyvu. Ne tik užkalbėtojo žodis, bet ir jo vardas turi galią: *Švinta Marija, pristok* (3 k.). *Plaukė ilgauodegė par mares* (3 k.). *Svinta Marija neméga* (3 k.). *Juodas plaukas neméga* (3 k.). *Mano vardas neméga* (3 k.) (LTR 3863/86/). Be vardo, užkalbėtojas turi dar kvapą ir garą, irgi naudotus kaip ginklus prieš gyvatę: jis šauna kvapu (*kvapu tau šaunu*), o jo garo turi bijoti gyvatė (*bijok garo mano*). Kvapas ir garas, turbūt reiškiantys kvėpavimą ir išgaravimą, tai yra žmogaus gyvybę, susiję vienu metu su žodžiu ir su ugnimi: liet. *garas* giminingas rus. *ropemъ*¹¹¹. Ugnimi, paimta iš akmens,

užkalbėtojas irgi grasina gyvatei, bet ruošiasi sudeginti ne ją pačią, o supuvusias kalades, kalnus ir klonius, tai yra gyvatės valdas. Savarankiškai pulti gyvatės jis nedrįsta ir net neigia tokią galimybę: *Ne aš plaku, prakeiktas garas plaka, per amžių amžius. Amen* (LTR 5561/79/). Vienintelį kartą jis žada nukirsti galvas visoms gyvatėms, bet tik užsitikrindamas Dievo Motinos pagalbą.

Rusų užkalbėjimuose užkalbėtojas visai neturi žmogaus kūno požymių: iš kūno dalių jis turi tik burną, būtiną pagrindinei funkcijai – užkalbėjimui atlikti; skirtingai nuo bevardžio personažo Dievo Vergo, kuris yra gyvatės auka ir su kuriuo dažnai kertasi „aš“ (я, Раб Божий...). Tačiau skirtumas tarp paties užkalbėtojo, kartais vadinančio save dievo vergu, ir įkastos aukos, besikreipiančios pagalbos į žynį, yra esminis: bejėgis vergas yra tik kūno dalių rinkinys, kai kurios iš šių dalių gali metonimiškai atstoti paties žmogaus pavadinimą: *Ты, змея Ирина, ты змея, Катерина, ты, змея полевая, ты, змея луговая, ты, змея болотная, ты, змея подкодная, собирайтесь укруг и говорите удрут; вынимайте нечистый ag, от сустав, от полусустав, от жил, от полужил, от полупожилков, от тридевять суставов, от тридевять полусуставов, от тридевять полужилков, от черной шерсти, от белого тела, от чистой крови, от чистого сердца, от буйной головы*¹¹². Pacientas, kreipdamasis į žynį, nustoja būti žmogumi, o tampa tik kūnu, iš kurio reikia išvaryti ligas, tinimą, pyktį, geluonį (негуру, опухоль, лихость, жало).

Panašus lietuvių užkalbėjimuose ir žmogus (Jonas, Petras, N) – gyvatės auka. Jis elgiasi pasyviai: neatlieka jokių veiksmų, visiškai pavaldus išorinei įtakai, gyvatė jį kerta, sužeidžia, kenkia jam, gyvena Jame. Dievas, Dievo Motina ir Jėzus Kristus jo gailisi ir jį gydo: *Sopulingiausioji Panelė ir Dievo Motina širdingai dūsauja ant ano kartaus sopulio savo. Motina, kuri kentėjai drauge su savo sūnumi, pasigailék žmogaus nusidéjėlio (tą sako žegnodamas), o piktoji, šitoji kirméle, išeik iš žmogaus kūno ir gulék po žemėm, kur tave žmogus neliestų. O brangiausias mūsų gydytojau, Jėzau Kristau, išgydyk tą nelaimingą žmogų. Amen*¹¹³. Iš nelaimingo žmogaus kūno dalių išskiriami tik ranka, galva ir plaukas (priešingai perdėtiems aprašymams rusų užkalbėjimuose), be to, galva ir plaukas reiškia patį žmogų: tariant užkalbėjimą reikia paminėti nukentėjusio žmogaus vardą arba plaukų spalvą (kaip ir gyvulio plaukų spalvą). Metoniminis žmogaus pavadinimas *balta galva* irgi perša mintį apie panašumą su gyvuliu (rus. *поголовье скома*, liet. *galvijas iš galva*).

Iš tikruju lietuvių užkalbėjimuose nukentėjęs žmogus prilyginamas gyvuliui, pavyzdžiu, karvei, kuri dažniausiai kenčia nuo gyvatės. Užkalbėjimų formulės nė kiek nesikeičia priklausomai nuo to, kas buvo įkastas – žmogus ar karvė. Vienintelis, kas skiria žmogų nuo gyvulio – tai didelė šeima, kurios nariai nekenčia gyvatės ir turi tokiu būdu padaryti jai žalą: *Nekenčia tavęs saulę, nekenčia tavęs mėnuo, nekenčia tavęs žvaigždės, nekenčia tavęs dangus, nekenčia tavęs pati, nekenčia tavęs vyras, nekenčia tavęs vakių, nekenčia tavęs visa pamiliaja, ir aš tavęs nekenčiu* (LTt 5 Nr. 9285 p. 895). Spėsime, kad tokia nekenčiančių gyvatę personažą, sujungtų gimi-

niškais ryšiais, gausa turi sustiprinti priešiškumą jai. Kitokia padėtis rusų užkalbėjimuose: didelė gyvatės giminė ir jos išvardijimas užkalbėjimo tekste yra greičiausio atsikratymo ja laidas (įgyjant valdžią visoms gyvatėms): *Змия Македоница! Зачем ты, всем змиям старшая и большая, делаешь такие изъяны, кусаешь добрых людей. Собери ты своих деток и глядей, сестер и братьев, всех родных и чужих, вынь свое жало из греховного тела у раба такого-то...* (RZ № 157, p. 80) Ypač pabrėžiami gyvatės vaikai: *Ой ты, скрипия-змея, уими своих детищев, пестрых, перепелесых, полевых, луговых, дворовых, водяных, боровых!* (SRZ p. 151); *Матушка змея шкуропея, вынимай своих деток: колодныя, болотныя, лесовыя, летучия, ползучия, боровыя, подможныя, подконечныя, переярец¹¹⁴...*

Gyvatė lietuvių užkalbėjimuose irgi turi vaikų, paprastai dukrą, kurią ji paslėgė ir padėjo po akmeniu. Gyvatė kaltinama ir tuo, kad tą patį padarė paties užkalbėtojo dukrai. Kitame užkalbėjime pabrėžiamas, jog užkalbėtojo vaikai nenori, kad juos įkastų: *Aš nenoriu anei mano vaikai nenori geluonės kertančio anei skaudančio...* (LTt 5 Nr. 9262 p. 891) Pati gyvatė palyginama su margu vaiku. Toks démesys vaikams gali būti paaiškinamas tuo, jog kitados gyvatė Lietuvoje buvo laikoma vaikų globėja, žalčiai žaidė su vaikais, miegojo kartu su jais, saugojo nuo visokių nelaimių, taip pat buvo atsakingi už kartos pratęsimą. Bevaikės moterys meldési žalčiams dar XIX amžiaus pabaigoje! Sutiki šalti gatvėje moteriai reiškė vestuves ir vaiko gimimą. Atsiradus naujagimiui, gyvatei dékodavo tokia daina:

*Būk pasveikinta, gyvatos nešeja,
Žmonių gyvenančių karalienė!
Klonijamės mes tau, gyvatos davėja,
Apsaugok tą vaiką nuo kuronių.*

*Tau klonijamės menki šios žemės mes žmonės,
Tau klonijas garbūs dievai nemirtingi,
Tu ir dievams duodi, kad būtų garbingi,
Ir gimstant duodi, kad būtų laimingi.*

*Va šitas žmogus tik gimės,
O jau pamatė tave, gyvate!
Jeigu jis tau dabar rodosi netikės,
Gali atimti iš jo gyvatą!*

*Susimilk ant mūsų, tavo biednų žmonių,
Atitolink kuo toliausiai juodąją smertį
Ir tam tik grimusiam vaikui duoki ilgai gyventi,
Kad greitai neateitų smertis
Jam gyvastos atimti.¹¹⁵*

Šis savotiškas himnas gyvybei puikiausiai atskleidžia požiūrį į gyvatę Lietuvoje – kaip į namų židinio saugotoją, derlingumo, laimės ir ilgo gyvenimo davėją, praktiskai pasaulio valdovę, dangaus ir žemės šeimininkę. Lietuvių užkalbėjimų pavyzdžiuose matome, kaip pamažu krikščioniškoji

pasaulėžiūra stengiasi išstumti gyvatę iš jos užimtos erdvės, pakeisti jos įvaizdį, priešinti jai naujas tradicijas ir vertėbes. Kartu pastebime, kokios stiprios yra pagoniškojo pasaulio supratimo šaknys ir kaip sunkiai gyvatę užleidžia savo pozicijas iš dalies gamtos objektams, su kuriais ji buvo artmai susijusi, iš dalies žmogui, o kažkiek — ir Panai Marijai.

Rusų užkalbėjimuose greičiausiai atsispindi vėlesnis žmogaus ir gyvate santykių etapas — juose ryškesnė „pagrindinio mito“ antroji dalis — Griaustinio dvikova su priešu, o dauguma lietuvių užkalbėjimų turbūt parodo pirmajį etapą — pagrindinių priešiškų jėgų taikų koegzistavimą.

Lentelė iliustruoja pagrindinių veikėjų santykius su gyvate lietuvių ir rusų užkalbėjimuose. Padalijimas yra sąlygiškas, nes kartais santykiai būna ne visai aiškūs. Tikėkimės, kad ši lentelė padės nustatyti, kas bendra ir kas specifiška yra kiekvienoje tekstu grupėje. Pliusai ir minusai skliausteliuose rodo, kad tam tikri santykiai néra aiškiai eksplikuoti — jie greičiau neutralūs.

Pagrindinių personažų santykiai su gyvate

	lietuvių užkalbėjimuose		rusų užkalbėjimuose	
	teigiami	neigiami	teigiami	neigiami
dangus	—	+	—	+
saulė	+	+	(+)	+
mėnuo	+	+	(+)	+
žvaigždės	+	+	(+)	+
pasaulis	+	(+)	—	+
žemė	+	+	+	+
vanduo	+	+	+	+
ugnis	(+)	+	—	+
vėjas	—	+	—	+
jūra	+	—	+	—
upė	+	—	+	+
miškas	+	+	—	+
ąžuolas	+	+	+	—
krūmas	+	+	+	+
papartis	—	(+)	—	—
akmuo	+	+	+	+
kalnas	+	+	+	—
laukas	+	(—)	+	+
avikailis	—	—	+	—
griausmas	—	+	—	+
namas	+	+	—	+
paukštis	+	—	—	—
gaidys	—	+	—	—
bitė	+	—	—	—
arklys	—	+	—	+
Dievas	—	+	—	+
Dievo Motina	+	+	—	+
šv. personažas	+	+	—	+
užkalbėtojas	+	+	—	+

PRIEDAI

Toliau pateikiami sisteminiai žodynai, sudaryti lietuvių ir rusų užkalbėjimų nuo gyvatės pagrindu. Konceptų seką bei jungimą į grupes sėlygojo tekstai, o ne bendros žinios apie pasaulį. Skaičius po kiekvieno žodžio rodo, kiek kartų žodis buvo pavartotas. Objektų asociacijų kompleksas sudaromas remiantis konceptų bendru dažnumu ir funkciniu panašumu.

LIETUVIŲ UŽKALBĖJIMŲ NUO GYVATĖS PASAULIO MODELIS (sisteminis žodynas)

I. BENDRAS PASAULIS

1. Kosmosas

1.1 dangus, 11

antonimai: žemė

savybės: aukštybė, galybė, gerybė, dangybė

veiksmai (dangus – subjektas): iškeikti, nekesti (gyvatės)

veiksmai (dangus – objeketas): paimiti gerybę iš, sutverti (ponas Dievas)

asociacių kompleksas: ugnis, žemė, vanduo

1.2 saulė, 33

pavadinimai: Sauliula

veiksmai (saulė – subjektas): nepriimti, neregēti, eiti, nedaryti blédos, atimti (nuodus), nekesti, vaikščioti, nešvesti (gyvatei)

veiksmai (saulė – objeketas): sudeginti (gyvatę), sutverti (Dievas)

vieta: kairė, dešinė

metaforos (saulė – įvaizdis): gyvatė

asociacių kompleksas: Dievas, mėnuo, žvaigždės, žemė, seilės, aušra, gyvatė

1.3 mėnuo, 24

pavadinimai: ménasélis

veiksmai (mėnuo – subjektas): nepriimti, neregēti, eiti, nedaryti blédos, nekesti, nešvesti (gyvatei)

veiksmai (mėnuo – objeketas): sutverti (Dievas)

vieta (kur ménulis): danguje

metaforos (ménulis – įvaizdis): gyvatė

asociacių kompleksas: Dievas, saulė, žvaigždės, žemė, aušra, gyvatė

1.4 žvaigždės, 6

epitetai: šviesyja

pavadinimai: žvaigždelas

veiksmai (žvaigždės – subjektas): nepriimti, neregēti, nekliūdzyti, eiti, nekesti (gyvatės)

veiksmai (žvaigždės – objeketas): atprašyti, atmelsti (aš), sutverti (Dievas)

metaforos (žvaigždės – įvaizdis): gyvatė

asociacių kompleksas: Dievas, mėnuo, saulė, gyvatė

1.5 aušra, 1

asociacių kompleksas: saulė, mėnuo, gražyja Švenčiausia Panela

epitetai: šviesyja

1.6 véjas, 2

asociacių kompleksas: Mozés lazda

epitetai: šiaurinis, pietinis, vakarinis, rytinis

veiksmai (véjas – subjektas): atimti (galybę), nekesti (gyvatės)

kiekis: keturi

2. Gamtos objektai

2.1 žemė, 52

pavadinimai: žemybė, žemele, žeminga

epitetai: juodoji, šventoji

antonimai: dangus

savybės: gerybė, blogybė, piktybė, bjaurybė, galybė, žemybė

veiksmai (žemė – subjektas): iškeikti (gyvatę), atiduoti (gerybę), pasiimti (blogybę, bjaurybę), vaduo' (baltą galvą), paleisti (piktybę, negadnų daiktų, negadnumą, paškudnumą, tokį žvėriją), atimti (nuodus), duoti (galybę), pasiimti (žalą karvę), atleisti (N) veiksmai (žemė – objektas): listi į (kirminas), neturėti valios ant (gyvatę), eiti skradžiai (gyvatę), sutverti (Dievas, velnias), gulėti po (gyvatę)

subjektas (žemė – vieta): karvė, kirmėlė

metaforos (žemė – įvaizdis): gyvatė

asociacijų kompleksas: gyvatė, saulė, dangus, vanduo, ugnis, visi šventieji, Švenčiausia Motina

2.2 miškas, 5

sinonimai: giria

epitetai: sausas, žalias, didelis

veiksmai (miškas – vieta): eiti į (gyvatę), ateiti iš (gyvatę), eiti per (Dievas), rasti (jame lizdą gyvačių), joti per (Švaistikas)

subjektais (miškas – vieta): gyvatė, Dievo sūdas

asociacijų kompleksas: žemė, tyrai, laukas, ganykla

2.2.1 medis, 1

epitetai: be liemens

dalys: liemuo

2.2.1.1 ąžuolas, 3

epitetai: žalias

vieta (kur ąžuolas): ant Egerų kalno, juodose mariose

subjektais (ąžuolas – vieta): griausmas, gūžta

2.2.1.1.1 griausmas, 1

vieta: ant ąžuolo

veiksmai (griausmas – subjektas): razmušti (gyvatę)

2.2.2 krūmas, 7

epitetai: liepos, lazdynų riešutinis

veiksmai (krūmas – objektas): neprisiglausti ant, po (gyvatę), išpaauzti iš (gyvatę), liesti į (gyvatę), vaikščioti (trys mergos)

paralelės: samanos

2.2.3 samanos, 3

veiksmai (samanos – objektas): neprisiglausti ant, po (gyvatę), nunešti sopuli į (gyvatę)
asociacijų kompleksas: krūmas

2.2.4 papartis, 4

epitetai: be žiedo

dalys: žiedas

2.2.5 duobė, 1

veiksmai (duobė – objektas): išsikasti sau (gyvatę)

2.3 tyrai, 1

izofunkciniai žodžiai: sausi miškai

veiksmai (tyrai – objektas): eiti į (gyvatę)

subjektais (tyrai – vieta): gyvatė, Dievo sūdas

2.4 akmuo, 19

epitetai: be šaknies, be žiedo, be šakų, pilkas

dalys: žiedas, šaknis, šakos

veiksmai (akmuo – subjektas): kvapą užimti

veiksmai (akmuo – objektas): padėti dukteri po (gyvatę), padaryti vandenį iš (Mozė), mesti (aš), paimti ugnies iš (aš), eiti ant (gyvatę)

vieta (kur akmuo): už mėlynųjų marių, lauke

subjektais (akmuo – vieta): ugnis

metamorfozės (kuo pavirsta akmuo): vandeniu

palyginimai: vaikeliai, Panos Švenčiausios širdis

2.4.1 ugnis, 3

izofunkciniai žodžiai: gaidžio kraujas

veiksmai (ugnis – subjektas): iškeikti (gyvatę)

veiksmai (ugnis – objektas): mesti, uždegti (aš)

veiksmų objektai: kalnai, pakalnės, kloniai, supuvusios kaladės

vieta (kur ugnis): akmuo

asociacijų kompleksas: dangus, žemė, vanduo, visi šventieji, Švenčiausia Motina

2.5 vanduo, 7

epitetai: be sparno, be kojų, čystas

dalys: sparnas, kojos

kilmė: iš akmens

veiksmai (vanduo – subjektas): iškeikti (gyvatę)

veiksmai (vanduo – objekta): kišti į (gyvatę gyluoni), padaryti (Mozė), ap(ip)rausti (aš karvę), pasiimti (aš)

vieta (kur vanduo): marios

subjektai (vanduo – vieta): gyvatės gyluonis

asociacijų kompleksas: saulė, dangus, žemė, ugnis, visi šventieji, Švenčiausia Motina

2.5.1 jūra, 1

veiksmai (jūra – objekta): išdžiovinti (Mozė)

2.5.1 marios, 6

epitetai: juodos, mėlynos

subjektai (marios – vieta): žalias ažuolas, čystas vanduo, pilkas akmuo (už marių), gyvatė

veiksmai (marios – objekta): plaukti per (gyvatę), nueiti prie (aš), eiti už (gyvatę)

2.5.2 upė, 15

epitetai: perlo, gili

pavadinimai: Cedrono, Jadrono

subjektai (upė – vieta): aniolas (ant), kirmėlė (per), seilės

vieta (kur upė): ant pirkeles

veiksmai (upė – subjektas): eiti, nustoti

veiksmai (upė – objekta): stovėti ant (aniolas), ateiti per (gyvatę, Jėzus), nusispjauti į (Jėzus), prapulti joje (seilės)

palyginimai: sopuliai

2.5.3 ežeras, 1

epitetai: gilus

subjektas (ežeras – vieta): šventas Jurgis

2.5.4 rasa, 2

veiksmai (rasa – objekta): vaikščioti per (gyvatę)

2.5.5 bala, 1

veiksmai (bala – objekta): nureiti (nueiti – aš)

subjektai (bala – vieta): žuvys, supuvusi kaladė

2.6 kalnas, 4

pavadinimai: Egerų

paralelės: pakalnės, kloniai

subjektai (kalnas – vieta): ažuolas

veiksmai (kalnas – objekta): uždegsti, užlieti gaidžio krauju (aš)

2.7 laukas, 5

epitetai: lygus

veiksmai (laukas – objekta): eiti į (aš), joti per (Švaistikas)

2.8 ganykla, 1

epitetai: žalia

veiksmai (ganykla – objekta): eiti per (šv. Petras ir Jėzus)

II. GYVATĖS PASAULIS

1. Gyvatė, 61

kreipiniae / pavadinimai: tu, gyvate, gad (3), gadzica, juodaja gyvatela, zmieja (5), zmieja zmiejenie, prakeiktas šliužas, kirmėlė, kirminas (23), žaltys (6), čiuži (5), čiužu čiužutė, šlamu šlamutė, čižanina, žilvitinė, gyvatinė, šaltauodege, šaltuodege (9), geležineuodege, brizgauodegė pabrizgauodegė, ilgauodegė geležė, gelezie, gelež, gelež, geležin, slūgos, Cengė, ledudiela (ledudiula), liga ligėla, korva karvala, žvėris, paukštėlė, graži paukštytė, kregždytė gražioji, saldzyja bitela, šviesyja žvaigždela, sauliuotė ménulio danguje, karalienė liepsnota, urvine, šaltininė, palažina, skraiduolinė paskraiduolinė, akelė padakelė, raguočė paraguočė, skreduolinė paskreduolinė, žiauna pažiauna, skruoduola, žalesnykas, matusnykas, pakalne pakalnienie, žemiaunele (žemialeli), metelale (meteleli) aukseli, sidabreli (10), raudonmargė, žalamar-

- gė, žibutė, lakštutė, saldutė, medutė, šemutė, gerutė, margutė, ramutė, čiulbutė, spindutė, Marcelina, Katrina, Karalina, Muminė Žeminė
- epitetai: ruda, marga, juoda, pajuoda, raudona paraudona, žalia, balta, mėlyna, šėmoji, žaloji, pilka, melsva, skersai dryža padryža, išilgai dryža padryža, vandeninė, vandéninė pavandeninė, žeminė, žeminė pažeminė, zimna žeminga, žemynė geležinė, geležinė pageležinė, miedinė pamiedinė, pušinė, krūminė, kvietkinė pakvietkinė, auksinė pauksinė, sidabrinė pasidabrinė, akla, vaikinga pavaikinga, pikta papikta, prakeikta, piktoji, baisioji, nelaboj, arklinė, pintinė, purvyninė, kanapinė, verpstinė
- kūno dalys (neatskiriami atributai): galva raudona, uodega geltona, šalta, gerklė, snapas, akelė (karaliaus), dantys
- atskiriami atributai: geluonis, sopulys, dukrelė, piktybė, sėkla, tručyzna, karūnėlė (karaliaus), vaikai
- pagrindiniai daugumos nariai: gyvačių viešpats, karalius liepsnotas, Motina mūsų, pikčių karalienė
- dalys: dvylika kavalką, striūgai striunkeliai
- kiekis: pulkas, daug, trys, devyni tūkstančiai, trejos devynerios
- metaforos: žemė, žvaigždėla, geležis, Žieminelė, paukštis, žvėris, bitė
- vieta 1 (iš kur atsiranda ir kur gyvena gyvatė): giria, iš didelės girių, iš liepos krūmo, žalia ganykla, per marion (plaukei), per gilią upę, per rasą (vaikščiojo), lizdas, gūžta (ant ažuolo, ant Egerų kalno), Kijeve (buvo), žmoguje, iš žmogaus (eik), iš žmogaus kūno (išeik), iš Petro rankos (eik greičiau)
- vieta 2 (kur varoma gyvatė): skradžiai žeme (eik), skradu žeme, po žemėm (gulėk), į žemę (lisk), undenin (kišk gyluoni), namulio gulti (eik), gurban gulti (eik), urvelin (gulcie), krūmelin, miškelin (eik), samanynen (nunešk savo sopuli), į sausus miškus, į tyrus, užpakalin, už mėlynųjų marių ant pilko akmens, ant Dievo sąudo, Dievo kišenėje (Dievas įsidėjo), duona (gulti į)
- vieta 3 (kur gyvatės nebus): ant samanų, po samanom, ant krūmo, po krūmu, po mano ašlaimelį (nevaikščiok)
- veiksmai (gyvatė – subjektas):
- potencialūs veiksmai:
 - imperatyvai: sustok, eik, lisk, nunešk (sopuli), susirinkit, išsirinkit jūs iš čia, gulėk, nebūk, nesédék (čia), naktuik, nekāsk, kišk, skundziń (savo gyluoni), iškelk (cyniu viršun), nedaryk (nieko), atleisk (pagedusi kraują, geluoni), atleisk, atleis (man), dovanok (man), negadink (žmonių), nekliudzyk, atiduok (sveikatą, juodą plauką), išimk, pasimk (in savi), grąžink, žvilgtelk (akele – gyvačių viešpats), išgydyk, vaduo' (baltą galvą), bijok (garo mano), miegok, gulk (i duoną)
 - pranašystės: nebliesi, nebkąsi, neprisiglausi, man piktuo nebdarysi, plyši, išdvési, pliš, išpumps, išsikas (sau duobę), atsakysi (ant Dievo sąudo), sudegins (saulė)
 - linkėjimai: vaikščioti (leidžiamą tau), eitumei, gulti (eik), (neleidžiamą tau) kad kenktai (žmonėms, gyvuliam ar kokiam daiktam), nevodija, neiškadija (tegul), klausyti (turit manęs), neturéti (valios ant žemės)
 - faktiniai veiksmai:
 - praeityje: išpauzei, plaukei, vaikščioj, raitėsi, vyniojos, gulėjo, buvai, išlipė, dzienujai, nežumerkei (uodegos), įkandai, kirto, įkando (koją), (pa)darei (Kijeve), padarei (ronas), atleidai, išlaidei (ką), įleidai, idėjai, suteršei, užgavai, tą pasmaugė, akmensiu paslėgė (dukteri), sutraukijai (mano karveli), turėjo (dukrelė), ūliojai, dabojai (per slinkstį), darei (bloga)
 - dabartyje: gyveni, ateina, kerta, kanda, daro žaizdą (žirgui), nuodija (žirgo kraują), duria (gyli), naikina (savo sėklą)
- veiksmai (gyvatė – objektas):
- potencialūs veiksmai:
 - pranašystės: nepriims (tavęs Dievas, ...), razmuš (tave in dvylirkavalką), sutrins jo galvą ir jo visą sėklą, galvas nukirsiu (aš)
 - linkėjimai: ažmušč, (kad tavi) neregėt, pasmaugtų (tave velnias, biesas, Dievas), paslėgtų (Dievas), sutrauko (tegul į striūgus striunkelius)
 - faktiniai veiksmai:
 - dabartyje: (tavo galybę) atima, nešviečia (saulė), iškeikia (dangus, ...), nekenčia jos, nebijau (aš jūsų), keikiu, atleidžiu, nemušu (aš tavęs), mušu/a (aš, mano giminė, visi šventieji), prašau, atprašau, atmeldžiu, dovanoju, pažistu (aš jus)

— praeityje: pamynė (Šv. Pana, Švaistiko žargas), užkasė, nužudė, nukirto galvą, basliais badžiotos, taukais mozotos, bizūnais kotavotos, sutrypė (tavo galvą Šv. Pana), suspardė (Jézus), prakeikė, įsidejo (i kišenę Dievas), kalbėjo (Švaistikas), užgavau, sutvérė (tave velnias), dukų indej (Viešpats Jézus), nedavė tau ne jokio nuodo, anej silos, patiko (sutiko) (šv. Petras ir Jézus)

veiksmų su gyvate subjektai: Dievas, Švenčiausia Motina (iškeikia), Viešpats Jézus (duku) indej, nedavė tau ne jokio nuodo, anej silos), šv. Petras, Šv. Pana, Dievs Tévs, Sūnus Dievs, Dvasia Šventa, šventas Jonas, šventas Dievo kardas, Mozés lazda, visi šventieji, Švaistiko žargas (pamynė), Švaistikas (kalbėjo), šventas Jurgis, aš (azmušiu, prašau, nekenčiu, nebijau, keikiu, atmeldžiu, pažistu, galvas nukirsiu, mušu), mano giminė (muša), saulė, ménuso, žvaigždės (nepriims, neregėti), griausmas (un užuolo), keturi vėjai, žemė, vanduo, ugnis, velnias (tave sutvérė, pasmaugtų), biesas, geležinės akėcios, juodi arkliai (tegul sutrauko)

veiksmų su gyvate instrumentai: lazda, basliai, taukai, bizūnai

gyvatés veiksmų objektai: keltuva, žmogus (kästi), cynius (iškelti), pagedės kraujas (atleisti), juodas gyvulys (kirsti), žmonės, gyvulys, daiktas (kenkti), sunkybė (atleisti), rona (padaryti), koja (iškasti), žargas, žirgo kraujas (nuodyti), dukrelė (pasmaugti), plaukas (nekliudžyti), tinimas (atleisti), balta galva (vaduoti), valia (neturėti)

palyginimai: Pana Marija vyresnė, kaip žalčio galva, seilė, saulė, ménuso, medis, vanduo, margas vaikas, trys mergos, žvérės, sūris

metaforos (gyvaté — objektas): saulė, ménuso, žemė

paralelės: paukšteliš, akmuo, papartis, medis

1.1 atributai

1.1.1 neatskiriami

1.1.1.1 akis, 3

vieta: po karūnėle

veiksmai: žvilgtelėti

1.1.1.2 snapas, 1

veiksmai (snapas — vieta): durti iš (gyli)

subjektas (snapas — vieta): gylis

1.1.1.3 gerklė, 1

veiksmai (gerklė — objekatas): prakeikti (ponas Jézus)

1.1.1.4 dantys, 1

1.1.1.5 vardas, 5

veiksmai (vardas — objekatas): žinoti (aš)

1.1.1.6 karūna, 1

1.1.2 atskiriami

1.1.2.1 galva, 4

epitetai: raudona

veiksmai (galva — objekatas): nukirsti, sutrinti (Dievas)

1.1.2.2 uodega, 11

epitetai: geltona, šalta

veiksmai (uodega — objekatas): nežumerkti, išleisti iš savis, pasiimti un savi

1.1.2.3 geluonis (gyluonis), 13

sinonimai: žanelis, kramslas

epitetai: kertantis, skaudantis

veiksmai (geluonis — subjektas): išeiti, atpuls

veiksmai (geluonis — objekatas): kišti, skandinti, atleisti, pasiimti, išleisti (iš savis), nenoreti, durti, išimti

vieta: iš snapo, vandenyn

1.1.2.4 sékla, 2

veiksmai (sékla — objekatas): naikinti, išnyščyti (gyvaté), sutrinti (Dievas)

1.1.2.5 nuodai, 5

veiksmai (nuodai — subjektas): išeiti

veiksmai (nuodai — objekatas): atimti (žemė, saulė), paminti (Pana Švenčiausia), neduoti (Jézus), išnešti (gyvaté)

vieta (kur nuodai): ronoj

1.1.2.6 sopulys, 6

izofunkciniai žodžiai: tinimas, tvinkimas, putmenys

- epitetai: **kartus**
veiksmai (sopuly - objektas): pasiimti, nunešti, atimti (gyvaté), nustoti, dūsauti ant
(Pana Švenčiausia)
vieta: samanynas, žemė
palyginimai: upé Jardono
- 1.1.2.7 dukra, 2
veiksmai (dukra - objektas): turėti, pasmaugti
- 1.1.2.8 vaikai, 2
veiksmai (vaikai - subjektas): plyšti, išdvésti
- 1.2 savybės
- 1.2.1 galia, 1
veiksmai (galia - objektas): sutrypti (Šv. Pana), atimti (keturi vėjai)
- 1.2.2 piktybė, 16
antonimai: gerybė
veiksmai (piktybė - subjektas): nueiti, prapulti
veiksmai (piktybė - objektas): paleisti (žemė)
- 1.2.3 blogybė, 7
antonimai: gerybė
veiksmai (blogybė - objektas): pasiimti (žemė), duoti (velnias)
- 1.3 vieta
- 1.3.1 pasaulis, 2
veiksmai (pasaulis - objektas): vaikščioti po
- 1.3.2 Kijevas, 1
veiksmai (Kijevas - vieta): būti, daryti (ką)
- 1.3.3 namai, 7
paralelės: gurbas (grabas)
veiksmai (namai - objektas): eiti, gulti
- 1.3.3.1 slenkstis, 1
veiksmai (slenkstis - objektas): daboti per
- 1.3.4 gurbas, 2
paralelės: namai
veiksmai (gurbas - vieta): eiti, gulti
- 1.3.5 lizdas, 1
sinonimai: gūžta
vieta (kur ji): giria, ant ažuolo
subjektai (lizdas - vieta): trys slūgos: Karalina, Katrina, Marcelina
- 1.3.6 urvas, var. urvelis, 3
veiksmai (urvas - vieta): liesti, eiti, gulti, miegoti (gyvaté)
- 2. Kiti personažai**
- 2.1 velnias, 7
atributai: geluonis, vardas, pavydas, vėmalai
veiksmai (velnias - subjektas): pasmaugti, sutverti (gyvaté)
veiksmai (velnias - objektas): duoti (jam) žemės blogybę
- 2.2 biesas, 2
veiksmai (biesas - subjektas): nusmaugti (margą vaiką, ligelą)
- 2.3 piktoji dvasia, 1
atributai: darbas
asociacijų kompleksas: gyvaté
- 2.4 paukštis, var. paukštelė, paukštytė, 17
palyginimai (paukštis - įvaizdis): gyvaté
epitetai: be pieno, be geluonies, graži
dalys: pienas, geluonis
- 2.4.1 kregždė, 1
palyginimai (kregždė - įvaizdis): gyvaté
epitetai: gražioji
- 2.5 bitė, 1
palyginimai (bitė - įvaizdis): gyvaté
epitetai: saldzyja

III. PRIEŠIŠKŪ GYVATEI PERSONAŽU PASAULIS

1. Šventieji personažai

1.1 Dievas, 43

pavadinimai: Viešpats, ponas Dievas

veiksmai (Dievas – subjektas): nepriimti (gyvatės), paslėgti, duoti (stiprybę, sveikatą, padėjimą, gerybę man), padėti (man), eiti, rasti (gyvačių), užkasti, nužudyti, išidėti (i kišenę), nukirsti galvą, patrinti roną, sutverti (žemę, saulę, mėnesį, žvaigždes, sutvérimą), liepti, suspardyti, sutrinti (gyvatę)

atributai: sūdas (teismas), motina, vardas, kišenė, kardas

savybės: galybė, stiprybė, gerybė

asociacijų kompleksas: saulė, ménuso, žvaigždės, visi šventi

1.2 Jézus Kristus, 27

pavadinimai: Viešpats Jézus Kristus, gydytojas, ponas Jézus

atributai: vardas, užtarimas, kojos, seilės

izofunkciniai žodžiai: Panela Švenčiausia

veiksmai (Jézus Kristus – subjektas): gimti, sakyti, eiti, nusispjauti (i Cedrono upę), išgydyti (nelaimingą žmogų), neduoti (nuodo), ištumti (velnio vėmalus), suspardytis (kirminą), minti, apmižti (takus), pažadėti, prisiekti

1.2.1 atributai

1.2.1.1 seilės, 1

asociacijų kompleksas: saulė, tvinkimas, visas piktybės

veiksmai (seilės – subjektas): eiti, prapulti

1.2.1.2 kojos, 7

veiksmai (kojos – objektas): įkasti (ja), minti (su kojom)

1.2.1.3 vardas, 6

1.2.1.4 sūdas, 5

vieta: sausi miškai, tyrai

1.2.1.5 kardas, 1

epitetai: šventas, Dievo

veiksmai (kardas – subjektas): sutraukti

1.2.2 savybės

1.2.2.1 galia (galybė), 2

antonimai: piktybė

1.2.2.2 gerybė, 3

antonimai: piktybė, blogybė

1.3 Pana Marija, 29

pavadinimai: Švenčiausia Motina, Pana Švenčiausia, Panelė Švenčiausioji, Šventa Marija, Sopulingiausioji Panelė, apiekunka

epitetai: Švenčiausia, gražyja

veiksmai (Pana Marija – subjektas): eiti, paduoti (lazdų man), sutrypti, iškeikti (gyvatę), sakyti, paminti, nekėsti, susimilti, padėti (man), atimti (sopuli), dūsauti, kentėti, pasigailėti (žmogaus), stovėti, užtarti, rasti (lekarstvą), nešti (vaistus), siekti, apmižti (takus), pristoti, nemiegoti

atributai: lazda, širdis, sūnus, vaistai

vieta: Krakave, aukso galvoj

asociacijų kompleksas: dangus, žemė, vanduo, ugnis, visi šventieji

1.3.1 atributai

1.3.1.1 širdis, 1

palyginimai: akmuo

veiksmai (širdis – objektas): užimti

1.3.1.2 vaistai, 1

1.3.2 vieta

1.3.2.1 Krakavas, 1

1.3.2.2 aukso galva, 1

1.4 Juozapas, 2

pavadinimai: šventas Jopas

veiksmai (Juozapas – subjektas): turėti (kirmėles), ateiti po šliūbo su Panu Švenčiausiu

1.5 šventas Jonas, 1

asociacijų kompleksas: šventas Petras, šventas Dievo kardas, geležinės akéčios
veiksmai (šv. Jonas – subjektas): sutraukti (gyvatę) į striūgus striunkelius

1.6 šventas Petras, 3

asociacijų kompleksas: šventas Jonas, šventas Dievo kardas, geležinės akéčios
veiksmai (šv. Petras – subjektas): sutraukti (gyvatę) į striūgus striunkelius, eiti per žalią
ganyklą, patikti žaltį ir gyvate

1.7 šventas Jurgis, 4

izofunkciniai žodžiai: Švaistikas

atributai: žodžiai, žirgas, koja

veiksmai (šv. Jurgis – subjektas): joti, nusesti (nuo žirgo), kalbėti, užminti, atleisti
veiksmai (šv. Jurgis – objektas): gelti (kojon), užgauti (gyvatę)

1.8 Nojus, 1

veiksmai: pribūti ant pamačios

izofunkciniai žodžiai: Jadvyga

1.9 Jadvyga, 1

veiksmai (Jadvyga – subjektas): pribūti ant pamačios

izofunkciniai žodžiai: Nojus

1.10 Mozė, 1

veiksmai (Mozė – subjektas): išdžiovinti (jūrą), padaryti vandenį iš akmens

atributai: lazda

1.10.1 lazda, 2

veiksmai (lazda – subjektas): atimti galybę

1.11 Ieva, 1

veiksmai (Ieva – objektas): durti gylį (žaltys)

1.12 prieteliai, 1

epitetai: šventi

veiksmai (prieteliai – subjektas): nekesti (gyvatés)

1.13 angelas, var. aniolas, 4

epitetai: šventas

veiksmai (aniolas – subjektas): stoveti, šnekéti

vieta: un perlo upės

1.14 Švaistikas, 4

izofunkciniai žodžiai: šventas Jurgis

epitetai: šventas

veiksmai (Švaistikas – subjektas): joti, nusesti (nuo žirgo), kalbėti, užgauti, atleisti,
dovanoti

atributai: žodžiai, žirgas

1.14.1 žirgas, 7

veiksmai (žirgas – subjektas): paminti (gyvatę), sutrinti, žvengti, skustis

veiksmai (žirgas – objektas): raitytis (aplink), vyniotis, kąsti, žaizdą daryti, nuodyti
kraują, nusesti nuo

atributai: kraujas

2. Aš, 80

pavadinimai: apiekūnas

veiksmai (aš – subjektas): galėti užmušti (gyvatę), atprašyti, atmesti, žinoti (vardą),
padaryti, prašyti, nemušti, nekesti, atkalbėti, nebijoti, keikti, paimti (akmenį, ugnį,
gaidžio skiauterés kraują, čystą vandenį), uždegti, užlieti (kalnus, pakalnes, klonius),
kąsti, sakyti, užkalbėti, nenorėti, ažužadėti, eiti, ap(ip)rausti (karvę), plakti,
paliepti, matyti, nukirsti

adresatai: Pana Marija, gyvatė, balta galva, Viešpats Jézus Kristus

atributai: duktė, vaikai, giminė, garas, kvapas, vardas, ašlaimelis, Jonas, karvė, takai
metamorfozés (kuo pavirsta): prakeiku garu, pragaro galybe

2.1 kvapas, 1

veiksmai (kvapas – objektas): šauti (su)

2.2 garas, 3

veiksmai (garas – objektas): bijoti (jo)

2.3 vardas, 1

veiksmai (vardas – subjektas): nemiegoti

- 2.4 ašlaimelis, 1
 veiksmai (ašlaimelis – vieta): nevaikščioti po
- 2.5 takai, 1
 veiksmai (takai – objektas): apmižti (Pana Švenčiausia ir Viešpats Jézus)
- 2.6 duktė, 1
 veiksmai (duktė – objektas): pasmaugti, padėti po akmeniu (gyvatė)
 vieta: po akmeniu
 palyginimai: kaip sūris
- 3. Žmogus, 17**
- izofunkciniai žodžiai: plaukas, galva
 paralelės: keltuva
 epitetai: baltas, nelaimingas
 pavadinimai: nusidėjėlis, Petras, vargdienėlis
 veiksmai (žmogus – subjektas): nejausti, būti nekastam, neliesti
 veiksmai (žmogus – objektas): įkasti, nedaryti škados, gadinti, kenkti, duoti, išeiti iš,
 suteršti, gyventi (jame), padaryti ronas (gyvatė), pasigailėti, išgydyti (Dievas, Švenčiausia Motina, Jézus Kristus)
- atributai: kūnas, ranka
- 3.1 kūnas, 1
 veiksmai (kūnas – objektas): išeiti iš
- 3.1.1 plaukas, 7
 sinonimai: žmogus
 epitetai: juodas
 veiksmai (plaukas – subjektas): nemiegoti
 veiksmai (plaukas – objektas): nekludzyti, nevodyti, neiškadyti
- 3.1.2 galva, 2
 sinonimai: žmogus
 epitetai: balta
 veiksmai (galva – objektas): atkalbėti
- 3.1.3 ranka, 1
 veiksmai (ranka – objektas): eiti iš
- 3.2 šeima, 1
 veiksmai (šeima – subjektas): nekesti (gyvatės)
- 3.2.1 vyras, 1
 veiksmai (vyras – subjektas): nekesti (gyvatės)
- 3.2.2 pati, 1
 veiksmai (pati – subjektas): nekesti (gyvatės)
- 3.2.3 vaikai, 2
 veiksmai (vaikai – subjektas): nekesti (gyvatės)
- 4. Gyvulys, 9**
- epitetai: juodas, sveikas
 veiksmai (gyvulys – objektas): kirsti, kenkti, atleisti (sunkybę), įkasti (gyvatė)
 sinonimai: keltuva
- 4.1 karvė, 13
 epitetai: balta, marga, juoda, palša, žala
 veiksmai (karvė – subjektas): gimi
 veiksmai (karvė – objektas): nekludzyti, pasiimti populi nuo, įleisti, sutraukti, pamačyti
 (gyvatė), pasiimti (žemė), ap(ip)rausti (aš)
 palyginimai: varlė (rupūžė)
- 4.2 arklys, 2
 epitetai: juodas, baltas
 sinonimai: žirgas
 atributai: kraujas, kulnas
 veiksmai (arklys – subjektas): (tegul tave) sutrauko į striūgus striunkelius, žvengti,
 skustis, paminti, sutrinti
 veiksmai (arklys – objektas): ažužadėti (aš), žaizdą daryti, kąstti, kraują nuodyti (gyvatė), nusesti nuo (Švaistikas)
- 5. Gaidys, 2**
- 5.1 skiauterė, 1

5.1.1 kraujas, 5

izofunkciniai žodžiai: ugnis

veiksmai (kraujas – objektas): užlieti (aš) kalnus, pakalnes, klonius

6. Varlė (rupūžė), 5

epitetai: neskusta, žalioji

palyginimai: karvė

7. Daiktai

7.1 bizūnai, 1

veiksmai (bizūnai – instrumentas): kotavoti (gyvatę)

7.2 taukai, 1

veiksmai (taukai – instrumentas): mozoti (gyvatę)

7.3 basliai, 1

veiksmai (basliai – instrumentas): badžioti (gyvatę)

7.4 akéčios, 1

epitetai: geležinės

izofunkciniai žodžiai: juodi arkliai

veiksmai (akéčios – subjektas): (tegul tave) sutrauko į striūgus striunkelius (gyvatę)

RUSŲ UŽKALBĖJIMŲ NUO GYVATĖS PASAULIO MODELIS (sisteminis žodynas)

I. BENDRAS PASAULIS

1. Kosmosas

1.1 солнце, солнышко, 3

epitetai: красно, светлое, ясное

veiksmai (солнце – subjektas): опечь, (не)обогреть (змею)

veiksmai (солнце – objektas): укрыться от (змея)

asociacijų kompleksas: месяц, звезды

1.2 месяц, 2

epitetai: светлый, ясный

veiksmai (месяц – subjektas): освятить (змею)

veiksmai (месяц – objektas): укрыться от (змея)

asociacijų kompleksas: солнце, звезды

1.3 звезды, 2

epitetai: часты

asociacijų kompleksas: месяц, солнце

veiksmai (звезды – subjektas): освятить (змею)

veiksmai (звезды – objektas): укрыться от (змея)

1.4 небо, 1

savybės: высоко (рабу Божиему)

elementai (небо – vieta): воевода, Царь, ключ

2. Stichijos

2.1 земля, 8

pavadinimai: матушка земля

epitetai: сырая

atributai: червь, замок

vieta (kur земля): на трех кедрах

veiksmai (земля – subjektas): (не)пустить, не принять (змею), не тряхнуться, не ворохнуться, стоять

veiksmai (земля – vieta): не укрыться, пройти сквозь (змея)

palyginimai: ужево жало и змеино

dalys: поле, межа, колода, трава, сырые боры, темные леса, овраги, ямы, дубы, норы, вода, пень, липовый куст

2.2 вода, 8

asociacijų kompleksas: земля, пень, колода, липовый куст, колыда, Святой дух

epitetai: иорданская

atributai: змея

dalyš: капля

vieta (kur вода): во морском озере, во святом колодце, в обутие (?)

vieta (kur vandens néra): во рту (у змеи)

objektai (вода – vieta): надпись

veiksmai (вода – subjektas): не пустить, принять (змею)

veiksmai (вода – objektas): черпать (я), бояться (змея), написать (на), послать (русому человеку)

2.3 ветра, 1

asociacių kompleksas: чистые поля

epitetai: буйные

veiksmai (ветры – objektas): рассыпаться и раскатиться по (змея)

3. Гамтос objektai

3.1 море, 18

pavadinimai: Оки(е)а(я)н

atributai: озеро

objektai (море – vieta): остров Буян, остров Курган, ключ, ракита, Златырь камень, дуб

vieta (kur море): во рту (у меня)

veiksmai (море – vieta): выходить из, стоять на, лежать на, не ложать (широкоперая змея, Хевра), пойти к (я)

savybės: далеко (змее)

asociacių kompleksas: река Ордан

3.1.1 остров, 7

pavadinimai: Буян, Курган

epitetai: большой

vieta (kur остров): на море Океане

objektai (остров – vieta): дуб, бел горюч камень Алатырь, куча елового дору, липовый куст

asociacių kompleksas: река Ордан, море Океан, калиновый мост

3.1.1.1 дуб, 18

epitetai: сыр, ни наг, ни одет, дуб-Мильян, стара-дуб

vieta (куг дуб): на острове Буяне, на острове Кургане, на реке Ордане, на калиновом мосту, на океане на море

objektai: (дуб – vieta): ракитовый куст, липовый куст, кровать, сорок гнезд (на), змеиный гроб (в), камень Белороб, скрипия-змея (сидит)

veiksmai (дуб – subjektas): не стать, стоять

veiksmai (дуб – objektas): рубить (я)

metamorfozės (kuo pavirsta): черная гадина

asociacių kompleksas: земля, межа, поле, колода, трава, сырье

боры, темные леса, овраги, ямы, норы, камень, липовый куст, ракита, калиновый мост

3.1.1.2 куст, 8

epitetai: липовый, ракитовый

veiksmai (куст – subjektas): не пустить, принять, стоять

vieta (kur куст): под тем дубом, на острове Буяне

objektai (куст – vieta): бел (златый) камень, черная руна

asociacių kompleksas: вода, земля, колода, кровать, сорок гнезд, камень, гроб

3.1.1.3 дор, 2

epitetai: еловый

kiekis: куча

vieta (kur дор): на острове

objektai (дор – vieta): руно черного барана

3.1.1.4 камень, 15

epitetai: бел, бел горюч Алатырь, Златырь, златый, Белороб

vieta (куг камень): под ракитовым кустом, под липовым кустом, на острове Буяне, на Океане море, под стара-дубом

objektai (камень – vieta): змеиное клевало, рунцо (на), болезнь (в), гнездо (на), соборна церква (на), змей-Скороспей, змей-скопрея

veiksmai (камень – subjektas): лежать
veiksmai (камень – vieta): лежать (на), стоять (на), сидеть (на),
asociacių kompleksas: руно, кровать, гнездо, липовый куст, гроб

3.1.1.4.1 церква, 2

epitetai: соборна
vieta (kur церква): на Златыре камне
objektai (церковь – vieta): престол
asociacių kompleksas: руно, гнездо, змея

3.1.1.4.1.1 престол, 2

vieta (kur престол): в той церкви соборней
subjektai (престол – vieta): триста коней железных и триста мужей железных

3.1.1.4.1.1.1 кони, 2

izofunkciniai žodžiai: мужи железные
epitetai: железные
kiekis: триста
vieta (kur кони): за престолом
veiksmai (кони – objeketas): прийти, поклониться, покучиться (я)
veiksmai (кони – subjektas): брать (по луку железному и по триста стрел железных),
гнать, стрелять (в вымя, в жало)

3.1.1.4.1.1.2 мужи, 2

izofunkciniai žodžiai: кони железные
epitetai: железные
kiekis: триста
vieta (kur мужи): за престолом
veiksmai (мужи – objeketas): прийти, поклониться, покучиться (я)
veiksmai (мужи – subjektas): брать (по луку железному и по триста стрел железных),
гнать, стрелять (в вымя, в жало)

3.2 река, 4

pavadinimai: Ордан, Смородина
veiksmai (река – vieta): не ляжать по, стоять на (змея)
objektai (река – vieta): ракита, дуб, калиновый мост
asociacių kompleksas: вертепы, стрехи, долины, поля, межи, степи, луга, моря, окопы,
дороги, дома, ручьи, остров Буян

3.2.1 ракита, 2

vieta (kur ракита): на реке на Ордане
objektai (ракита – vieta): борона
asociacių kompleksas: дуб, калиновый мост

3.2.1.1 борона, 2

vieta (kur борона): под ракитою
objektai (борона – vieta): баранье черное руно

3.2.2 мост, 2

epitetai: калиновый
vieta (kur мост): на реке Смородине
objektai (мост – vieta): дуб-Мильян
asociacių kompleksas: дуб, ракита

3.3 роса, 1

epitetai: утряна
veiksmai (роса – subjektas): обмыть (змею)

II. GYVATĖS PASAULIS

1. Змея, 67

pavadinimai: змея, змей лютый, черный гад, черная гадина, пестрая гадница, гад подколодный, гад подземельный, гадина лута, червь земляной, беззаконная тварь, лютоелица, золотая голова, змея скорпея, змея скопрея, змея скоропея, скоропея, змея шкуропея (ва шкура пега), скрипия-змея
egzemplioriai: казюли, ужи, эмии и эмиицы, ужи и ужицы, медяницы и сарачицы, карачалка, медяница, лютая медяница, веретенница, ярый ярец, переярец, шересса, росица, шересперь, таль, девица, змеина сестрица, пилаты, Колоколуха,

сестры Марья, Марина и Катерина, Ирина, Катерина, Марея, Наталея, Саватей, инорокая змия Гарафена

epitetai: пестрая, черная, широкоперая, лютая, проклятая, злая, нечестивый, снедающая людей и скот, подземельный, полевая, луговая, болотная, подколодная, домовая, гноевая, межевая, курчевая, лесовая, водяная, полетучая, рубежовые, дворовые
pagrindiniai daugumos nariai: Змия Македоница, царица Елица, Матушка змея шкуропея, сударыня Хевра, змей-Скороспей

daugumos dalys: детки: колодные, болотные, лесовые, летучия, ползучия, боровыя, подможные, подконечные, переярец; слуги; много детей: тридевять удененков, тридевять козюленков, тридевять золотых мединцов и тридевять треярных щадушов, и тридевять переярных козуль, и тридевять переярных щадышей, и тридевять переярных ужаков, и тридевять переярных медынцев, и тридевять переярных желтобрюхов, и тридевять огневых змеев, и тридевять переярных полозов; дяди, сестры и братья, все родные

kūno dalys: жало, уды, клевало, зубы, рот, уши, двенадцать шкур с разными шкурами, золотая голова

atributai: лихость, нечистая сила, ять, ярь, нечистый ад, явый яд, трои клещи железные, гроб, нора

kiekis: три, тридевять

vieta (iš kur atsiranda ir kur gyvena змея): в Киеве, в пещере, под (бараньим) (черным) руном, в гнезде, на кровати, на камне (Белоробе), на дубе (сидит), из моря, из-за горы, из белокаменной пещеры (выходила), по чистым полям и по шелковым травам, по пням, по изгородям и по гнилым колодам, и по дрязгам (пошла), в землю (спрятаться)

vieta (kur varoma змея): ко Христу на суд, (разсыпся и раскатись) по буйным ветрам и по чистым полям, (чтоб тебе) сквозь землю пройти

vieta (kur jos nebus / neturi būti): ни под землею, ни под межою, ни в поле, ни под колодою, ни в траве, ни в сырых борах, ни в темных лесах, ни в оврагах, ни в ямах, ни в дубах, ни в норах, не ляжи лес по стрехам и по вертепам, по долинам и по полям, и по межам, и по степям, и по лугам, и по морям, и по рекам, и по окопам, и по дорогам, и по домам, и по ручьям

veiksmai (змея – subjektas):

– imperatyvai: отдай (мне свое жало), вынь (свое жало, три жала), вынимайте (нечистый ад, свои зубы и яд), выкинь (свою жа(и)лу), отбери (от него недуги), возьми (свою ять, свою ярь), поди-ка сюда, собери (своих деток и дядей, сестер и братьев, всех родных и чужих), собирайтесь укруг и говорите удруг, бойся, разсыпся и раскатись, найди (ту змею), не ляжи лес, отступи (от меня), бегите прочь, унимай (своих слуг), утишите (свою лихость от раба Божия), уйми (своих детищев)

– linkėjimai: чтоб тебе, проклятой, сквозь землю пройти, да будет бездыханна всякая козулька

– realūs veiksmai praeityje: выходила, выносила (трои клещи железные), вынимала (жало), (рабу Божию) ела, съели (мою скотину), укусила (раба Божия), пошла, нашла

– veiksmai dabartyje: делаешь такие изъяны, кусаешь добрых людей, через Христовы заповеди ступаешь, раба (имя рек) за пяты кусаешь, лежит, сидит, говорит

– veiksmai ateityje: буду унимат (пилатов), (недуги) выгонять из жил, из костей, из накостей, из внутренняго живота и из горячей крови, напишу (на воде надпись), пошлю (тые воду русому человеку), не пойду, гаркнет (змей-Скороспей), спрячусь в землю

– salygos: (если) ужалишь железный стул, (если) ты (не)вынешь своего жала, если ты их не будешь унимать

– pranašystės: не укроешься, пропадает

veiksmai (змея – objektas):

– veiksmai dabartyje: рублю, отговариваю, приговариваю (от), не велит (тебе Христос) кусать, прихожу (к), жалобу приношу (на)

– veiksmai praeityje: пришел (к), не (я вас) породила, не (я вас) на свет пустила

— veiksmai ateityje: (не) пустит (тя ни вода, ни земля, ни пень, ни колода и не липовый куст), примет (тя и вода, и земля, и липовый куст), нашлю (на тебя грозную тучу), (каменем) побьет, (молнией) пожжет, (огнем) сожжет, сниму (я с тебя двенадцать шкур с разными шкурами), сожгу, развею (по чистому полю), опечет (тя красно солнышко), освятит (тя светлый месяц, часты звездочки), обмоет (тя утряна роса), отдую и отговорю, (мы вам) помолимся, (на все на четыре стороны) поклонимся, я буду жаловаться (на тебя Николаю Угоднику и Николаю Солынскому), (сам тебя) застрелю, (царя Давида просить нечистую силу змеи) отвратить, (я тебя громом) убью, я насыплю (тебе в уши лютого зелья), отрежу (я у змии Гарафены жало), (vas сырая земля) (не) примет, (ясное солнце) (не) обогреет

veiksmu su gyvate subjekta: я, Христос, Пресвятая Богородица, вода, земля, пень, колода, липовый куст, красно солнышко, светлый месяц, часты звездочки, утряна роса, мы, царь Давид, грозная туча, ракитова порода, Михаил Архангел

veiksmu su gyvate instrumentai: каленый уголь, камень, молния, Святой дух, постная колыда, иорданская вода, каленая стрела, гром, лютое зелье, два ножа булатные, словеса, огонь

gyvatés veiksmu objektai: жало, нечистый ад, свои зубы и яд, недуги, своя ять, своя ярь, детки и дяди, сестры и братья, все родные и чужие, слуги, лихость, раб Божий, трои клещи железные, моя скотина, добрые люди, Христовы заповеди, вода, пилаты, железный (серебряный, золотой) стул

1.1 kūno dalys

1.1.1 жало, 18

pavadinimai: клевало

izofunkciniai žodžiai: недуги, зубы, яд, ять, ярь, ад

epitetai: ужево, змеино, лютое

kiekis: три

veiksmai (жало — subjektas): не тряхнуться, не ворохнуться

veiksmai (жало — objektas): (не) отдать, вынимать, вынуть, выкинуть (змея), отрезать, стрелять в (триста коней железных и триста мужей железных)

veiksmu instrumentai: трои клещи железные, луки железные, по триста стрел железных, два ножи булатные

vieta (kur turi būti жало): черный гад, раб(а) Божий(ая), живот, сердце, третья жила, третий пожилок, третий сустав, третий суставчик, греховное тело, вымя черной коровушки матушки

vieta (kur turi būti жало): камень, три сундука железные

palyginimai: как матушка земля стоит на трех кедрах

1.1.2 уды, 1

veiksmai (уды — objektas): потопить (я)

1.1.3 рот, 2

objeketas (рот — vieta): капли воды нет

1.1.3.1 зуб, 4

izofunkciniai žodžiai: яд, жало, ярь, ять, ад

epitetai: змеиный

veiksmai (зуб — objektas): вынуть (змея)

vieta: раб, гроб, белые кости, черные брови, ясные очи, жилы, поджилы, ногти, с под ногти, буйная голова, горячая кровь, ретивое сердце

objektai (зубы — spėjama vieta): каленый уголь

1.1.4 уши, 1

veiksmai (уши — vieta): насыпать лютое зелье в (я)

1.1.5 голова, 2

izofunkciniai žodžiai: змей лютый

epitetai: золотая

veiksmai (голова — subjektas): выкинуть (жало)

veiksmai (голова — objektas): отговаривать, приговаривать от (я)

1.1.6 шкура, 2

kiekis: двенадцать

epitetai: разные

veiksmai (шкура — objektas): снять (я)

1.2 atributai

1.2.1 ять / ярь, 3/3

izofunkciniai žodžiai: жало, зубы, яд, ад

veiksmai (ять / ярь – objektas): взять (гад подкодный, таль)

1.2.2 яд, 3

izofunkciniai žodžiai: зубы, жало, ад, ять, ярь

epitetai: явый

veiksmai (яд – objektas): вынуть (Матушка змея шкуропея, змея)

vieta (kur яд): кости, мозги, поджилки, состав, полусостав, буйная голова, реберная / белая кость, горю(я)чая кровь, тощий живот, дробные кишечки, черные брови, ясные очи, жилы, ногти, подногти, ретивое сердце, гроб

1.2.3 ад, 1

izofunkciniai žodžiai: жало, зубы, яд, ять, ярь

epitetai: нечистый

veiksmai (ад – objektas): вынуть (змеи)

vieta (kur ад): суставы, полусуставы, жилы, полужилки, тридевять суставов, тридевять полусуставов, тридевять полужилков, черная шерсть, белое тело, чистая кровь, чистое сердце, буйная голова

1.2.4 лихость, 1

veiksmai (лихость – objektas): утишить (змеи)

1.2.5 нечистая сила, 1

veiksmai (нечистая сила – objektas): сократить (царь Давид)

1.3 daugybės dalys

1.3.1 родные, 1

izofunkciniai žodžiai: дети, дяди, сестры, братья, чужие

veiksmai (родные – objektas): собрать (Змия Македоница)

1.3.1.1 дети, var. детища, 6

izofunkciniai žodžiai: дяди, сестры, братья, родные, чужие

egzemplioriai: тридевять удененков, тридевять козюленков, тридевять золотых медников и тридевять треярных щадушов, и тридевять переярных козуль, и тридевять переярных шадышей, и тридевять переярных ужаков, и тридевять переярных медынцев, и тридевять переярных желтобрюхов, и тридевять огневых змеев, и тридевять переярных полозов, пестрые, перепелесы, полевые, луговые, дворовые, водяные, боровые

epitetai: колодныя, болотныя, лесовыя, летучия, ползучия, боровыя, подможныя, подконечныя, переярец

veiksmai (дети – objektas): собрать, вынимать (Змия Македоница, Матушка змея шкуропея, змей-Скороспей), унять (скрипия-змей)

1.3.1.2 дяди, 1

izofunkciniai žodžiai: дети, сестры, братья, родные, чужие

veiksmai (дяди – objektas): собрать (Змия Македоница)

1.3.1.3 сестра, 2

izofunkciniai žodžiai: дети, дяди, братья, родные, чужие

pavadinimai: Марья, Марина, Катерина

vidinės savybės: лихость

nuosavybė: пилаты

vieta (kur сестра): на кровати

veiksmai (сестра – subjekta): утишить (лихость), унимать (пилатов), выгонять (негути), написать (надпись), послать (воду)

veiksmų adresatas: русый человек

veiksmai (сестра – objektas): собрать (Змия Македоница), помолиться, поклониться, прийти к, жаловаться на (мы, я)

1.3.1.4 братья, 1

izofunkciniai žodžiai: дети, дяди, сестры, родные, чужие

veiksmai (братья – objektas): собрать (Змия Македоница)

1.3.2 чужие, 1

izofunkciniai žodžiai: дети, сестры, братья, родные

veiksmai (чужие – objektas): собрать (Змия Македоница)

1.3.2.1 слуги, 1

veiksmai (слуги – objeketas): унимать (змея)

1.4 vieta

1.4.1 nuolatinė buvimo vieta

1.4.1.1 Киев, 1

в Киеве змей

1.4.1.2 пещера, 3

epitetai: белокаменная

vieta (kur пещера): за морем, за горой

objektai (пещера – vieta): дом

veiksmai (пещера – vieta): выходить (из)

1.4.1.3 руно, 10

izofunkciniai žodžiai: камень, гнездо, кровать

epitetai: черное, баранье, черного барана

veiksmai (руно – subjektas): лежать

vieta (kur руно): на камне, у липовом кусте, под той бороной, в еловом дору

veiksmai (руно – vieta): лежать (под, на)

objektai (руно – vieta): змей (под, на), три змеи, гнездо (в)

funkcijos: укрывать от частых звезд, от ясного месяца, от светлого солнца (змею)

1.4.1.4 гнездо, 5

epitetai: золотое

kiekis: сорок

vieta (kur гнездо): бел горюч камень Алатырь (на), руно (в), дуб (на)

subjektai (гнездо – vieta): царица Елица, змей шкуропея

veiksmai (гнездо – vieta): лежать

asociacių kompleksas: камень, руно, кровать

1.4.1.5 кровать, 2

vieta (kur кровать): под сырым дубом

subjektai (кровать – vieta): девица, змеина сестрица

veiksmai (кровать – vieta): лежать

asociacių kompleksas: гнездо, камень, руно

1.4.1.6 норы, 2

epitetai: змеиные

veiksmai (норы – vieta): ходить по (Господь)

veiksmai (норы – subjektas): шелковой травой завиваться, желтым песком засыпаться

asociacių kompleksas: долы, зеленые луга, желтые пески

1.4.2 laikino buvimo vieta

1.4.2.1 гора, 1

objektai (гора – vieta): белокаменная пещера

veiksmai (гора – vieta): выходить из-за (змея)

1.4.2.2 поле, 3

asociacių kompleksas: шелковые травы, пни, изгороди, гнилые колоды, дрязги, земля,

межа, бор, лес, овраг, яма, дубы, норы, стрехи, вертепы, долины, степи, луга,

моря, реки, окопы, дороги, дома, ручьи

epitetai: чистое

veiksmai (поле – vieta): пойти по, не укрыться, разсыпаться и раскатиться по, не ляжать (змея), развеять по (я)

1.4.2.3 травы, 3

epitetai: шелковые

veiksmai (травы – vieta): пойти (по), не укрыться (змея)

veiksmai (трава – instrumentas): завиваться (змеиные норы)

asociacių kompleksas: чистые поля, пни, изгороди, гнилые колоды, дрязги, земля, межа, бор, лес, овраг, яма, дубы, норы

1.4.2.4 пень, 6

veiksmai (пень – subjektas): (не) пустить (змею)

veiksmai (пни – vieta): пойти по (змея)

asociacių kompleksas: чистые поля, шелковые травы, изгороди, гнилые колоды, дрязги, вода, земля, липовый куст

1.4.2.5 изгороди, 1

veiksmai (изгороди – vieta): пойти по (змея)

asociacių kompleksas: чистые поля, шелковые травы, пни, гнилые колоды, дрязги

1.4.2.6 колода, 7

epitetai: гнилая

veiksmai (колода – subjektas): (не) пустить (змею)

veiksmai (колода – vieta): пойти по, не укрыться под (змея)

asociacių kompleksas: чистые поля, шелковые травы, пни, изгороди, дрязги, земля, межа, бор, лес, овраг, яма, дубы, норы, вода, земля, пень, липовый куст

1.4.2.7 дрязги, 1

veiksmai (дрязги – vieta): пойти по (змея)

asociacių kompleksas: чистые поля, шелковые травы, пни, изгороди, гнилые колоды

1.4.3 vietas, kur jos neturi būti

1.4.3.1 межа, 2

veiksmai (межа – vieta): не укрыться, не ляжать (змея)

asociacių kompleksas: лоле, земля, колода, трава, сырье боры, темные леса, овраги, ямы, дубы, норы, стрехи, вертепы, долины, степи, луга, моря, реки, окопы, дороги, дома, ручьи

1.4.3.2 лес, 2

epitetai: темные

veiksmai (лес – vieta): не укрыться, не ляжать (змея)

asociacių kompleksas: поле, земля, межа, колода, трава, сырье боры, овраги, ямы, дубы, норы, стрехи, вертепы, долины, степи, луга, моря, реки, окопы, дороги, дома, ручьи

1.4.3.2.1 бор, 1

epitetai: сырье

veiksmai (бор – vieta): не укрыться (змея)

asociacių kompleksas: поле, земля, межа, колода, трава, темные леса, овраги, ямы, дубы, норы

1.4.3.3 овраги, 1

veiksmai (овраги – vieta): не укрыться (змея)

asociacių kompleksas: поле, земля, межа, колода, трава, сырье боры, темные леса, ямы, дубы, норы

1.4.3.4 ямы, 1

veiksmai (ямы – vieta): не укрыться (змея)

asociacių kompleksas: поле, земля, межа, колода, трава, сырье боры, темные леса, овраги, дубы, норы

1.4.3.5 норы, 1

veiksmai (норы – vieta): не укрыться (змея)

asociacių kompleksas: поле, земля, межа, колода, трава, сырье боры, темные леса, овраги, ямы, дубы

1.4.3.6 стрехи, 1

veiksmai (стрехи – vieta): не ляжать по (змея)

asociacių kompleksas: вертепы, долины, поля, межи, степи, луга, моря, реки, окопы, дороги, дома, ручьи

1.4.3.7 вертепы, 1

veiksmai (вертепы – vieta): не ляжать по (змея)

asociacių kompleksas: стрехи, долины, поля, межи, степи, луга, моря, реки, окопы, дороги, дома, ручьи

1.4.3.8 долины, vag. долы, 2

veiksmai (долины – vieta): не ляжать по (змея), ходить по (Господь)

asociacių kompleksas: вертепы, стрехи, поля, межи, степи, луга, моря, реки, окопы, дороги, дома, ручьи, зеленые луга, желтые пески, змеиные норы

1.4.3.9 степи, 1

veiksmai (степи – vieta): не ляжать по (змея)

asociacių kompleksas: вертепы, стрехи, долины, поля, межи, луга, моря, реки, окопы, дороги, дома, ручьи

1.4.3.10 луга, 2

epitetai: зеленые

veiksmai (луга – vieta): не ляжать по (змея), ходить по (Господь)

asociacių kompleksas: вертепы, стрехи, долины, поля, межи, степи, моря, реки, окопы, дороги, дома, ручьи

1.4.3.11 окопы, 1

veiksmai (окопы – vieta): не ляжать по (змея)

asociacių kompleksas: вертепы, стрехи, долины, поля, межи, луга, моря, реки, степи, дороги, дома, ручьи

1.4.3.12 дороги, 3

epitetai: чистая

veiksmai (дороги – vieta): не ляжать по (змея)

asociacių kompleksas: вертепы, стрехи, долины, поля, межи, луга, моря, реки, окопы, степи, дома, ручьи

1.4.3.13 дом, 2

veiksmai (дома – vieta): не ляжать по (змея)

vieta (кир дом): в пещере, в деревне

asociacių kompleksas: вертепы, стрехи, долины, поля, межи, луга, моря, реки, окопы, степи, дороги, ручьи

1.4.3.14 ручьи, 1

veiksmai (ручьи – vieta): не ляжать по (змея)

asociacių kompleksas: вертепы, стрехи, долины, поля, межи, луга, моря, реки, окопы, степи, дороги, дома

1.4.3.15 пески, 2

epitetai: желтые

veiksmai (пески – vieta): ходить по (Господь)

veiksmai (пески – instrumentas): засыпаться (змеиные норы)

asociacių kompleksas: долы, зеленые луга, змеиные норы

III. PRIEŠIŠKŲ GYVATEI PERSONAŽŲ PASAULIS

1. Я, 29

izofunkciniai žodžiai: раб Божий

kūno dalys: рот

nuosavybė: скотина

atributai: слово, молитва, моление, жалоба, нужда

veiksmai (я – subjektas): потопить (уда), рубить (не дубы, черную гадину), наслать (грозную тучу), снять (двенадцать шкур), сжечь (змею), развеять, взять (калену стрелу), застрелить, убить (громом, словесами), насыпать (змее в уши лютаго зелья), вынуть (два ножа булатные), отрезать (жало), положить (в три сундука железные), запереть (в два замка немецкие), не породить, не пустить (на свет), стать, обутся, умыться, (Богу) помолиться, черпать (воду), пойти (к Океану морю, к Иисусу Христу), поклониться, прийти, отговаривать, приговаривать, заговаривать, отдать, не говорить, не выговоривать, наговаривать, просить (царя Давида, Михаила Архангела), принести (жалобу), жаловаться

veiksmų būdas: (пойти) благословясь, перекрестясь, (стать) раненько, (обуться) гладенько, (умыться) беленько

veiksmų vieta: из избы дверьми, из двора в вороты, к Океану морю (пойти), во морском озере, во святом колодце (черпать воду)

veiksmų laikas: под утреннюю зарю

veiksmų instrumentai: калена стрела, гром, слова, лютое зелье, два ножа булатные

adresatai (i ką kreipiasi): змея, змеина сестрица, Николай Угодник, Николай Солынский, Иисус Христос, царь Давид, триста коней железных и триста мужей железных, ужево жало и змеино, Господи, Царь Небесный

veiksmai (я – objeketas): отдать жало, отступить от (змея), стать на помощь (все светые и все монастырские братия, иноки, отшельники, постники и сухоядцы, чудовные святые лики)

metamorfozės (kuo pavirsta): Божья матушка, Пресвятая Богородица, со всем своим собором, с Миколаем Угодником, великим помощником, и с небесным воеводою

1.1 kūno dalys

- 1.1.1 рот, 1
 objektai (рот — vieta): море
- 1.2 nuosavybė
 1.2.1 скотина, var. скот, скотинка, 3
 epitetai: милая, крестьянская
 veiksmai (скотина — objeketas): съесть (твои пилаты), изойти из (ожег), снедать (гадина лютая)
- 1.2.1.1 коровушка, 1
 epitetai: черная коровушка матушка
 atributai: вымя, ужево и змеиное жало
 veiksmai (коровушка — objeketas): стрелять (триста коней железных и триста мужей железных)
 veiksmų instrumentai: луки железные, триста стрел железных
- 1.3 instrumentai
 1.3.1 слово, 4
 epitetai: крепко
 veiksmai (слово — subjektas): не прейти (ни в век, ни во век)
 veiksmai (слово — instrumentas): убить змею (я)
- 1.3.2 ножи, 1
 epitetai: булатные
 kiekis: два
 veiksmai (ножи — objeketas): вынуть
 veiksmai (ножи — instrumentas): отрезать жало (я)
- 1.3.3 туча, 2
 epitetai: грозная
 atributai: каменья, молния
 veiksmai (туча — objeketas): наслать (я), не укрыться от (змея)
 veiksmai (туча — subjektas): побить камнем, пожечь молнией (змею)
- 1.3.4 стрела, 4
 epitetai: калена, железные
 kiekis: триста
 veiksmai (стрела — objeketas): взять
 veiksmai (стрела — instrumentas): застрелить, убить (змею), стрелять в (вымя черной коровушки, ужево жало)
 veiksmų subjektais: я, Михаил Архангел, триста коней железных и триста мужей железных
 vieta (kur стрела): в кармане
- 1.3.5 гром, 2
 veiksmai (гром — instrumentas): убить змею (я)
 veiksmai (гром — objeketas): спрятаться от (змея)
- 1.3.6 зелье, 1
 epitetai: лютое
 veiksmai (зелье — objeketas): налить змее (я)
 vieta: уши
- 1.4 vieta
 1.4.1 изба, 1
 veiksmai (изба — vieta): пойти (из)
- 1.4.1.2 двери, 1
 veiksmai (двери — vieta): пойти (дверьми)
- 1.4.2 двор, 1
 veiksmai (двор — vieta): пойти (из)
- 1.4.3 вороты, 1
 veiksmai (вороты — vieta): пойти (в)
- 1.4.4 озеро, 1
 epitetai: морское
 veiksmai (озеро — vieta): черпать (воду в)
- 1.4.5 колодец, 1
 epitetai: святой
 veiksmai (колодец — vieta): черпать (воду в)

2. Раб(а) Божий(ая), 29

asociacijų kompleksas: суставы, полусуставы, жилы, полужилы, полупожилки, тридевять суставов, тридевять полужилков, мозги, поджилки, реберная кость, кости, накости, чистая (горячая) кровь, чистое сердце, внутренний (тощий) живот, дробные кишечки, черная шерсть, белое тело, буйная голова, красное мясо

dalyš: укушенное (место), дом, тело белое, рана, живот, третья жила, третий пожилок, третий сустав, третий суставчик, пяты, белые кости, черные брови, ясные очи, жилы, полужилы, ногти, подногти, буйная голова, горячая кровь, ретивое сердце

objektai (Р. Б. – vieta): жало, лихость, недуги, опухоль

objektai (ko jame neturi būti): тоска

veiksmai (Р. Б. – objeketas): есть, кусать, разойтись, растянуться от, вынуть из, взять, отобрать недуги (лютая змея), не болеть, не пухнуть, не ломить у (опухоль)

veiksmai (Р. Б. – subjektas): отговаривать, ходить

vieta (kur Р. Б.): белый свет (ходить по)

palyginimai: облака

2.1 atributai

2.1.1 vieta, 2

epitetai: укушенное

veiksmai (vieta – subjektas): не пухнуть

veiksmai (vieta – objeketas): отговаривать (я)

palyginimai: стул (железный, серебряный, золотой)

2.1.2 дом, 1

vieta (kūg dom): в деревне

2.1.3 тело, телеса, 5

epitetai: белое, греховное

veiksmai (тело – subjektas): не болеть, не пухнуть, разорваться

veiksmai (тело – vieta): вынуть, разлобить (змея)

objektai (тело – vieta): жало, зуб, нечистый ад

2.1.4 рана, 1

veiksmai (рана – subjektas): зажить

2.1.5 опухоль, 1

epitetai: злая

veiksmai: разойтись, растянуться (от раба Божьего)

palyginimai: как комары от облаков растекаются

2.2. vieta

2.2.1 белый свет, 1

veiksmai (белый свет – vieta): ходить (по)

3. Šventieji personažai

3.1 Бог, 12

pavadinimai: Иисус Христос, Господь, Царь небесный, благодатный Свет мира

atributai: заповеди, суд, печать, крест, раб

šeimos nariai: матушка

veiksmai (Бог – subjektas): не велеть, печатать (печатью), погружать (крестом), разгонять (недуга), помиловать, услышать (молитву), ходить

veiksmai (Бог – objeketas): пойти (к), помолиться (я, мы), породить (Пресвятая Богородица)

vieta (kur vaikščiojo Господь): по долам, по зеленым лугам, по желтым пескам, по змеиным норам

3.2 Богородица, 5

pavadinimai: Божья матушка, Пресвятая Богородица, Пречистая Мать

atributai: собор, молитвы, помощь

veiksmai (Богородица – subjektas): выговаривать, отговаривать,пустить на свет (змеи), породить (Иисус Христос)

3.3 Николай Угодник, ва Миколай Угодник, 3

pavadinimai: великий помошник

veiksmai: жаловаться (я)

- 3.4 Михаил Архангел, 2
 atributai: каленая стрела, гром, огонь
 veiksmai: убить громом, сжечь огнем (змею)
 veiksmai (M. A. – objeketas): просить (я)
- 3.5 Николай Солынский, 1
 veiksmai: жаловаться (я)
- 3.6 царь Давид, 1
 veiksmai (царь Давид – objektas): просить (я)
 veiksmai (царь Давид – subjektas): сократить (все пропасти), исцелить (все недуги), отвратить (нечистую силу змеи)
- 3.7 все святые и все монастырские братья, иноки, отшельники, постники и сухоядцы, чудовные святые лики, 1
 veiksmai: стать (мне на помощь)
 veiksmų laikas: яко во дни, тако и в нощи
 veiksmų vieta: во всяком месте
- 3.8 Святой Дух, 3
 veiksmai (Святой Дух – objektas): бояться (Колотуха)
 paralelės: постная колядка, иорданская вода

¹ В. В. Иванов, В. Н. Топоров. Исследования в области славянских древностей. М., 1974.

² С. Е. Никитина. Устная языковая культура и языковое сознание. М., 1993.

³ Pranė Dundulienė. Žalčiai lietuvių pasaulejautoje ir dailėje. V., 1996.

⁴ М. Фасмер. Этимологический словарь русского языка, т. 1. Санкт-Петербург, 1996, р. 100.

⁵ В. Н. Топоров. Заметки по балтийской мифологии. – Балто-славянский сборник. М., 1972, р. 311.

⁶ Очерки истории культуры славян. М., 1996, р. 152, 168, 183.

⁷ J. Elisonas. Mūsų krašto ropliai lietuvių folkloro šviesoje. – Mūsų tautosaka. K., 1931, [т.] 3, р. 108.

⁸ V. Mansikka. Lituavische Zaubersprüche. Helsinki, 1929, № 76, р. 81.

⁹ J. Balys. Liaudies magija ir medicina. Bloomington, 1951, Nr. 386, р. 57.

¹⁰ Ten pat, Nr. 370, р. 55.

¹¹ J. Elisonas. Min. veik., р. 105.

¹² J. Balys. Min. veik., Nr. 372, р. 55.

¹³ Ten pat, Nr. 389, р. 57.

¹⁴ Ten pat, Nr. 377, р. 56.

¹⁵ Ten pat, Nr. 392, р. 58.

¹⁶ J. Elisonas. Min. veik., р. 97.

¹⁷ V. Mansikka. Min. veik., № 76, р. 81.

¹⁸ Великорусские заклинания. Сборник Л. Н. Майкова. Спб, 1994, № 187, р. 72.

¹⁹ Ten pat, № 183, р. 71.

²⁰ Ten pat, № 175, р. 68.

²¹ P. Dundulienė. Min. veik., р. 8.

²² М. Фасмер. Min. veik., т. 1. М., 1996, р. 146.

²³ P. Dundulienė. Min. veik., р. 11.

²⁴ М. Фасмер. Min. veik., т. 3. М., 1996, р. 677.

²⁵ В. Даль. Толковый словарь живого великорусского языка, т. 2. М., 1995, р. 91.

²⁶ В. Даль. Min. veik., т. 4. М., 1995, р. 629.

²⁷ М. Фасмер. Min. veik., т. 4. М., 1996, р. 430.

²⁸ М. Фасмер. Min. veik., т. 3. М., 1996, р. 526.

²⁹ Л. Г. Невская. Лит. margas (семантические связи постоянного эпитета). – Славянское и балканское языкознание: язык в этнокультурном аспекте. М., 1984.

³⁰ Т. В. Цивьян. Змея = птица: к истолкованию тождества. – Фольклор и этнография. Л., 1984, р. 49.

³¹ Ten pat.

³² Ten pat, р. 53.

- ³³ *J. Balys.* Min. veik., Nr. 396, p. 58.
- ³⁴ *P. Dundulienė.* Min. veik., p. 34.
- ³⁵ Ten pat., p. 142.
- ³⁶ *П. П. Бажов.* Про Великого Полоза. — Уральские сказы. М., 1964, p. 158—165.
- ³⁷ Народные русские сказки А. Н. Афанасьева в трех томах. М., 1957, № 248, p. 566.
- ³⁸ *P. Dundulienė.* Min. veik., p. 19, 39.
- ³⁹ Великорусские заклинания, № 186, p. 72.
- ⁴⁰ *B. Даль.* Min. veik., t. 4. М., 1995, p. 680.
- ⁴¹ Ten pat.
- ⁴² *P. Dundulienė.* Min. veik., p. 19, 38.
- ⁴³ *M. Фасмер.* Min. veik., t. 3. М., 1996, p. 412.
- ⁴⁴ *B. Даль.* Min. veik., t. 1. М., 1995, p. 18.
- ⁴⁵ *B. Даль.* Min. veik., t. 2. М., 1995, p. 152.
- ⁴⁶ Ten pat., p. 91.
- ⁴⁷ Великорусские заклинания, № 174, p. 68.
- ⁴⁸ *P. Dundulienė.* Min. veik., p. 141.
- ⁴⁹ *B. В. Иванов, В. Н. Толоров.* Min. veik., p. 34.
- ⁵⁰ *P. Dundulienė.* Min. veik., p. 22, 67, 72, 131, 138.
- ⁵¹ *J. Balys.* Min. veik., Nr. 394, p. 58.
- ⁵² Великорусские заклинания, № 181, p. 70.
- ⁵³ *J. Elisonas.* Min. veik., p. 120.
- ⁵⁴ Ten pat., p. 109.
- ⁵⁵ *V. Mansikka.* Min. veik., № 71, p. 80.
- ⁵⁶ Великорусские заклинания, № 188, p. 72.
- ⁵⁷ Ten pat., № 183, p. 72.
- ⁵⁸ *J. Elisonas.* Min. veik., p. 122.
- ⁵⁹ Великорусские заклинания, № 181, p. 70.
- ⁶⁰ Ten pat., № 182, p. 71.
- ⁶¹ *V. Mansikka.* Min. veik., № 68, p. 79.
- ⁶² *P. Dundulienė.* Min. veik., p. 86, 147.
- ⁶³ Ten pat., p. 104.
- ⁶⁴ Ten pat., p. 115, 129.
- ⁶⁵ Великорусские заклинания, № 176, p. 68.
- ⁶⁶ *B. В. Иванов, В. Н. Толоров.* Min. veik., p. 74.
- ⁶⁷ *V. Mansikka.* Min. veik., № 55, p. 76.
- ⁶⁸ *P. Dundulienė.* Min. veik., p. 116.
- ⁶⁹ *M. Фасмер.* Min. veik., t. 3. М., 1996, p. 202.
- ⁷⁰ *А. А. Потебня.* О некоторых символах в славянской народной поэзии. Харьков, 1860, p. 24.
- ⁷¹ *A. Fraenkel.* Litausches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg-Göttingen, 1995, p. 145.
- ⁷² *P. Dundulienė.* Min. veik., p. 96, 98.
- ⁷³ *А. А. Потебня.* Min. veik., p. 180.
- ⁷⁴ *M. Фасмер.* Min. veik., t. 2. М., 1996, p. 103.
- ⁷⁵ *M. Фасмер.* Min. veik., t. 3. М., 1996, p. 438.
- ⁷⁶ Великорусские заклинания, № 174, p. 68.
- ⁷⁷ *B. В. Иванов, В. Н. Толоров.* Min. veik., p. 97.
- ⁷⁸ Великорусские заклинания, № 182, p. 71.
- ⁷⁹ *P. Dundulienė.* Min. veik., p. 128.
- ⁸⁰ Великорусские заклинания, № 179, p. 70.
- ⁸¹ Ten pat., № 181, p. 70.
- ⁸² *P. Dundulienė.* Min. veik., p. 104, 152—155.
- ⁸³ Ten pat., p. 93.
- ⁸⁴ Ten pat., p. 174—178.
- ⁸⁵ Varlés ir gyvatės nesantaiką patvirtina folkloriniai duomenys, liudijantys apie gyvatės / žalčio dvikovą su varle / rupūže. Lietuvių tradicijoje rupūžė galingesnė už gyvatę turbūt dėl varlés dalyvavimo pasaulio sukūrime — šiuo atveju gyvatė turi iškūnyti pradinį chaosą. Apie varlés ryšį su pasaulio kūrimu žr. Т. М. Судник, Т. В. Цивьян. О мифологии лягушки (балто-балканские данные). — Балто-славянские исследования — 1981. М., 1982.

- ⁸⁶ M. Фасмер. Min. veik., t. 3. M., 1996, p. 503; t. 2. M., 1996, p. 335.
- ⁸⁷ V. Mansikka. Min. veik., № 47, p. 74.
- ⁸⁸ J. Balys. Min. veik., Nr. 394, p. 58.
- ⁸⁹ Великорусские заклинания, № 186, p. 72.
- ⁹⁰ Ten pat, № 182, p. 71.
- ⁹¹ Ten pat, № 190, p. 73.
- ⁹² Ten pat, № 189, p. 72.
- ⁹³ Ten pat, № 182, p. 71.
- ⁹⁴ Autorei tiriant lietuvių asociacijas, daugelis paklaustujų i žodį-stimulą *vardas* atsakydavo *kardas*. Beje, ir anglų *sword* 'kardas' ir *word* 'žodis' yra panašaus skambėjimo: kardas – Dievo žodis ir dvasia (žr. X. Э. Керлот. Словарь символов. М., 1994. p. 320 – 321).
- ⁹⁵ J. Balys. Min. veik., Nr. 382, p. 56.
- ⁹⁶ V. Mansikka. Min. veik., № 43, p. 73.
- ⁹⁷ J. Balys. Min. veik., Nr. 395, p. 58.
- ⁹⁸ V. Mansikka. Min. veik., № 56, p. 77.
- ⁹⁹ A. A. Потебня. Min. veik., p. 64.
- ¹⁰⁰ V. Mansikka. Min. veik., № 57, p. 77.
- ¹⁰¹ P. Dundulienė. Min. veik., p. 77.
- ¹⁰² Ten pat, p. 138.
- ¹⁰³ J. Balys. Min. veik., Nr. 388, p. 57.
- ¹⁰⁴ V. Mansikka. Min. veik., № 45, p. 73.
- ¹⁰⁵ J. Balys. Min. veik., Nr. 369, p. 55.
- ¹⁰⁶ V. Mansikka. Min. veik., № 81, p. 81.
- ¹⁰⁷ J. Elisonas. Min. veik., p. 109.
- ¹⁰⁸ P. Dundulienė. Min. veik., p. 82.
- ¹⁰⁹ Великорусские заклинания, № 184, p. 71.
- ¹¹⁰ Ten pat, № 181, p. 70.
- ¹¹¹ M. Фасмер. Min. veik., t. 1. M., 1996, p. 441.
- ¹¹² Великорусские заклинания, № 176, p. 68.
- ¹¹³ V. Mansikka. Min. veik., № 46, p. 73 – 74.
- ¹¹⁴ Великорусские заклинания, № 177, p. 69.
- ¹¹⁵ J. Elisonas. Min. veik., p. 106.

THE COMPARISON OF LITHUANIAN AND RUSSIAN EXORCISM “AGAINST A SNAKE BITE” WORLD MODELS

MARIJA ZAVJALOVA

Summary

The article discusses the reflection of an archaic world model in the Lithuanian and Russian exorcisms against a snake bite. A structural description is based on the method of systemic dictionary defined in the works of I. E. Nikitina.

Darbas parašytas parėmus Rusijos Humanitarinių mokslų fondui, granto Nr. 970406180